

DANSK AUDIOLOGOPÆDI

FAGBLAD FOR AUDIOLOGOPÆDER

Vitamintilskud

Et festfyrværkeri af *Form og figur vitaminer* til leg med sproget og dets lydside. Sjove rim med muntre illustrationer fra lidt skæve vinkler.

kr 124,-

Kreativ læsetræning

Rap for dig til alternativ og eksperimenterende læseundervisning. Appellerer og motiverer til at læse, lege med sproget og arbejde med rim og rytme under bevægelse.

kr 280,-

Aktuel café nyt

Noget om klima til de 13-15 årige belyser klimaforandringerne i 11 tekster med opgaver og webadresser til sider om klima.

kr 96,- for 5 hæfter

Fanget på isen og *Talent* er to nye frilæsningsbøger om unge, med unge og til unge i den niveauopdelte café-serie.

kr 46,- pr bog

Faglig læsning på lix 6-8

En serie fagbøger om dyr og historie, usædvanlige mennesker og usædvanlige job. Denne gang om Jespers lange og krævende forsøg på at blive astronaut og om juletraditioner fra lysfester til vore dages tykmavede julemand.

kr 58,- pr bog

Gratis teaterplakat

Du kan hente plakat, rollehæfter, persongalleri, bageopskrift og forslag til rekvisitter ved de 6 hæfter i serien *Kongeslottet*.

Special-pædagogisk forlag · Birk Centerpark 32 · 7400 Herning
Tlf 97 12 84 33 · forlag@spf-herning.dk · www.spf-herning.dk

DU KAN LÆSE MERE OM MATERIALERNE OG HENTE GRATIS PLAKAT PÅ WWW.SPF-HERNING.DK
PRISER EXCL MOMS · VI LEVERER GERNE TIL GENNEMSYN.

Ville du lade andre end tandlægen servicere dine bisser?

Ovenstående stod at læse forleden i en stort opsat annonce i formiddagsbladene. I virkeligheden handlede annoncen om, at når vi skal vælge værksted, skal det være hos den autoriserede fagmand for at kunne være sikker på at få den bedste behandling, korrekt faglig service – og vished for, at alt er i orden.

Samme berettigede forventning skal selvfølgelig også være til stede, når talepædagogen konsulteres. Om det er barnet, der har brug for logopædisk stammebehandling, eller det er afasi-patienten, der skal have sproglig rehabilitering, så må der ikke kunne rejses tvivl om den faglige standard. At man er havnet hos den »autoriserede fagmand«.

Der eksisterer som bekendt ikke en autorisationsordning for vores fag, men vi har nedsat et certificeringsudvalg, hvor der arbejdes målrettet på at tilrettelægge en certificeringsordning for faget. Målet er at fastlægge kriterier for, hvad der skal til for, at et medlem skal kunne »certificeres«. Vi har taget udgangspunkt i CPLOL's minimumsstandarder, altså de europæiske mindstekrav til logopæduddannelsen. Minimumsstandarderne er skabt som et værktøj til hvert enkelt medlemsland (26 i alt), så man kan vurdere og analysere sine egne uddannelser og samtidig angive guidelines for tilrettelæggelsen af samme. I gruppen, der bl.a. består af repræsentanter fra SDU, KUA, UCC samt de fire foreninger (FTHF, FUA, DSLF, ALF) er man enige om at lægge en pragmatisk stil, hvor 180 ECTS svarende til bacheloruddannelse skal være minimum i DK.

For øjeblikket går øvelsen ud på at sammenstille de forskellige uddannelser, vi har herhjemme i et antal temaer ved hjælp af minimumsstandar-

derne. Målet er ikke, at uddannelserne skal harmoniseres, men at identificere de hvide pletter på uddannelses-landkortet. Det skal jo være sådan, at medlemmer med færre end 180 ECTS skal kunne få fyldt op – vel at mærke med den relevante efteruddannelse. Videre skal der skabes enighed om, hvorledes anden uddannelse og pædagogisk erfaring skal vægtes.

Som det er i dag eksisterer kravet til den logopædiske faglighed kun i vage vendinger, som at det er lederens ansvar, at der ansættes personale med den *fornødne* specialpædagogiske baggrund. Når vi får certificeringsordningen i hus, vil det have den klare fordel, at medlemmerne kan få overblik over eventuelt behov for efteruddannelse – at medlemmet vil stå stærkere – at faget nyder en vis beskyttelse, og måske på sigt også vise sig at være en fordel i overenskomst-sammenhæng. Arbejdsgiveren vil få vished for medarbejderens *fornødne specialpædagogiske baggrund*.

Arbejdet er sat i gang efter urafstemningen i 2008, hvor ALF's medlemmer klart tilkendegav, at de ønskede at få en certificering af deres uddannelse, som dokumenterer, at uddannelsen lever op til de vedtagne europæiske standarder.

Trygve Andersen

SpeechEasy

– Om personer, der stammers, egne erfaringer med hjælpemidlet

Af Alice Mortensen og Louise Degn Rahbek

Denne artikel omhandler en kvalitativ undersøgelse af erfaringer med det tekniske hjælpemiddel, SpeechEasy. Undersøgelsen blev udført som et bachelorprojekt på Københavns Universitet i foråret 2009. To personer, der stammer, deltog i undersøgelsen. Der blev foretaget et interview før afprøvningsperioden af SpeechEasy og et efter en afprøvningsperiode på 4-6 uger. Begge deltagere oplevede en forbedring af stammen med SpeechEasy. De vurderede, at apparatets positive egenskaber langt opvejede de negative, og forventede at bruge apparatet fremover. Desuden lagde de begge vægt på, at anvendelse af taleteknik samt supplerende undervisning sideløbende med brugen af SpeechEasy er vigtigt.

Til sidst i artiklen sammenfattes mulige faktorer, som kan have haft indflydelse på oplevelsen af succes med SpeechEasy, og der konkluderes på undersøgelsens betydning for praksis samt gives forslag til videre undersøgelser.

Brugen af tekniske hjælpemidler, som ændrer det auditive feedback, har indtil for få år siden ikke været anerkendt i den logopædiske behandling af stammen i Danmark. Kritikken har især været, at hjælpemidlet er en form for sekundær adfærd. I dag er brugen af disse hjælpemidler derfor stadig et nyt område i Danmark, og der er behov for at få formidlet de erfaringer, der begynder at vise sig.

Vi valgte derfor brugen af tekniske hjælpemidler som fokus for vores BA-opgave på audiologopædi i foråret 2009. Vi fandt særlig interesse for hjælpemidlet, SpeechEasy (SE), som er et

helt nyt hjælpemiddel i dansk regi og mere diskret end tidligere hjælpemidler til ændring af det auditive feedback. Det er vores indtryk, at SE er et udbredt hjælpemiddel i USA, og forhandlere giver udtryk for, at det har en betydelig effekt for de fleste stammere (Aurismed, 2009 b). Vi blev derfor nysgerrige. Hvis apparatet virkelig kan have betydelig effekt på stammen, er det utroligt vigtigt, at personer, der stammer¹, og logopæder ved, at hjælpemidlet findes. Især fandt vi det interessant at undersøge, hvad de personer, som oplever stammen og brugen af SE på egen krop, mener om apparatet.

Kilde: Aurismed. (2009 c). SpeechEasy – et teknisk hjælpemiddel for flytende tale. Downloaded d. 1. maj 2009 fra: http://www.aurismed.no/PDF/SpeechEasy_Info.pdf.

Teknologien bag hjælpemidlet bygger på Altered Auditory Feedback (AAF), som er et samlet udtryk for ændring af det auditive feedback og bruges til at skabe større fluency hos stammere. Ved brug af SE kan man benytte to former for auditiv feedback: Delayed Auditory Feedback (DAF) og/eller Frequency Altered Feedback (FAF). DAF giver en lille tidsforskydelse i feed-

backet af brugerens stemme, så stemmen høres som et ekko, mens FAF ændrer frekvensen i feedbacket, så brugerens stemme høres lysere eller mørkere (Green & Jøraas, 2005).

SE forhandles i Skandinavien af det norske firma Aurismed. Aurismed gør opmærksom på, at SE ikke kurerer stammen, men at effekten kun er der, når apparatet benyttes – ligesom når man bruger briller. Derudover er det ifølge Aurismed forskelligt, hvor modtagelige forskellige personer er for effekten af SE (Aurismed, 2009 a). I øjeblikket findes der i Danmark fire testcentre, som - i samarbejde med Tore Wood Moe fra Aurismed - står for udleveringen af SpeechEasy til danske stammere.

Der findes flere bud på, hvorfor AAF har effekt på stammen. Alm (2005) ser effekten af AAF i relation til kortale-effekten, som optræder spontant, når stammere taler unisont med andre, så næsten al stammen forsvinder. Han mener, at der er i hjernen er to parallelle systemer, og at stammere har en defekt i det ene system (midt-systemet), som bruges ved spontan og automatiseret tale. Kortale menes at medføre et skift i hjernen fra det defekte midtsystem til det intakte sidesystem. Sidesystemet bruges i situationer, hvor talen styres mere bevidst og i forbindelse med hørelse og sensoriske stimuli (Alm, 2005).

Hidtidige undersøgelser viser overordnet en positiv effekt af AAF (Kalinowski et al., 1996; Stuart et al., 2006; Bjøre, 2006; Kiefe & Armson, 2008; Antipova et al., 2008; O'Donnel et al., 2008). Dog har undersøgelserne først og fremmest fokuseret på den ydre frem for den indre stammen², og effekten er oftest målt ud fra monolog-tale i testsituationer. Derudover har det oftest været logopæder frem for stammere selv, der har vurderet effekten. Da den indre stammen bl.a. af Guita (2006) er blevet fremhævet som et vigtigt element i stammeproblematikken, ønskede vi, at vores undersøgelse skulle rumme både den ydre og den indre stammen. Derudover ønskede vi at undersøge SE's effekt i hverdagsituationer frem for testsituationer, da apparatet som sagt er tænkt til brug i hverdagen. Brugernes egne oplevelser med og vurdering af effekten af SE vurderer vi samtidig som en afgørende forudsætning for at kunne sige noget

om apparatets nytteværdi, og vi ønskede derfor at fokusere på brugernes, frem for logopædernes, erfaringer.

Ud fra ovenstående overvejelser valgte vi følgende fokus i vores undersøgelse:

- 1) At undersøge stammernes egne erfaringer med SE, herunder hvordan det opleves at bruge apparatet, og hvilken effekt det har for dem.
- 2) Med udgangspunkt i disse erfaringer at diskutere faktorer, som kan have haft en indvirkning på erfaringerne med SE.

Undersøgelsens forståelsesramme

I arbejdet med ovenstående fokus valgte vi at tage udgangspunkt i de fem komponenter: den motoriske, kognitive, emotionelle, kommunikative og sociale komponent (Healey, 2004). Disse komponenter skulle være den forståelsesramme, som vi ville undersøge brugernes erfaringer ud fra. Modellen er omtalt i »Retningslinjer for logopædisk stammebehandling af unge og voksne« af Egebjerg (2005).

Healey (2004) vurderer, at de fem komponenter er centrale komponenter i stammen, som, i interaktion med hinanden, er med til at fastholde stammen. Der er forskel på, i hvor høj grad de enkelte komponenter påvirker stammen hos en person, og komponenternes indflydelse er ikke statisk, men kan variere.

Vi valgte at supplere Healeys beskrivelse af de 5 komponenter med delelementer, som vi vurderede var relevante for vores undersøgelse, bl.a. inspireret af flere udrednings- og selvevalueringsskemaer, som bruges i logopædien. Da undersøgelsen skulle fokusere på deltagerens egne erfaringer, fravalgte vi desuden nogle af Healeys delelementer i de enkelte komponenter, som vi mente ville være svære for stammeren selv at vurdere.

Udover de fem komponenter supplerede vi vores undersøgelse med 3 elementer: 1) Hvor stort et problem stammen er for deltageren samlet set 2) Hvordan deltageren bruger/oplever brugen af SE og 3) Hvordan deltagerens forventninger var inden afprøvningen, og hvordan de samlet set vurderer SE efter afprøvningen.

Metode

Vi benyttede det kvalitative interview som undersøgelsesmetode. Denne metode var oplagt, da der er mangel på forskning omkring SE, især hvilke erfaringer brugere af SE selv har med hjælpemidlet. Samtidig er SE et nyt hjælpemiddel i Danmark, og der er derfor kun et lille udvalg af personer at undersøge (Kruuse, 2001).

Interviewene omhandlede deltagerens erfaringer med stammen og dens konsekvenser. Vi benyttede det semistrukturerede interview. Her har man på forhånd valgt en række emner, som man ønsker at komme ind på i løbet af interviewet og forberedt mulige spørgsmål inden for disse emner. Man er dog ikke bundet til de pågældende spørgsmål, som ved et spørgeskema (Kruuse, 2001). Vi lagde vægt på, at spørgsmålene var åbne, så deltagerne kom ind på det, som de selv fandt vigtigt.

For at øge validiteten af undersøgelsen foretog vi et interview både før og efter afprøvningen af SE. Havde vi valgt kun at lave ét interview efter afprøvningen, ville vi risikere, at deltageren havde svært ved præcist at huske stamproblematikken fra før afprøvningen. I før-interviewet ville vi desuden få indblik i, hvad der var vigtigt for deltageren, så vi i andet interview kunne fokusere på det væsentligste for ham. På samme tid ville det give os en forforståelse, som ville gøre, at vi i andet interview havde mere tid til at nå i dybden med det, som var sket med SE.

Vi fik via et af testcentrene i Danmark kontakt til to stammere, som begge var bevilget afprøvning af SE. Deltagerne var 15 og 29 år, og vi kalder dem her for hhv. Thomas og Henrik. Deltagerne var frit stillet til at modtage anden stammebehandling sideløbende med afprøvningen. Henrik fortsatte et forløb hos en talepædagog, som han nogle måneder forinden var begyndt på, mens Thomas lige havde afsluttet et stammegruppeforløb. Begge fik dog introduktion til brug af apparatet, og Thomas fortsatte med undervisning i dette i løbet af afprøvningsperioden.

Hvert interview varede en time, og vi udførte efter-interviewet efter, at deltageren havde afprøvet SE i 4-6 uger. Vi optog interviewene,

hvorefter vi transskriberede dem. Dernæst bearbejdede vi transskriptionerne, så hovedbetydningen af det sagte kom frem, også kaldet meningskondenserende dataanalyse (Kvale, 1997). I den kvalitative metode ligger altid en fortolkende tilgang til grund for en analyse. Vi valgte at analysere og dermed fortolke ud fra et fænomnologisk perspektiv, hvor man søger at tolke så forudsætningsløst som muligt (Kvale, 1997). Det vil sige, at vi i analysen af datamaterialet ønskede at beskrive deltagerens erfaringer, sådan som de oplevedes af deltagerne og ikke af os, dog velvidende at man som interviewer altid i en vis grad vil være påvirket af sin egen subjektive forståelse i analysen. Det andet mål med undersøgelsen var at diskutere faktorer, som kunne have haft indvirkning på deltagerens erfaringer med SE. For at nå frem til dette valgte vi at inddrage egne subjektive overvejelser.

Resultater

Vi sammenfatter her det væsentligste i resultaterne for hver deltager.

Case Thomas

Thomas er 15 år og går i 9. klasse. I fritiden sætter han varer på plads i en butik, spiller fodbold, bruger tid ved computeren og med vennerne. Thomas har altid stammet og har gået i adskillige stammegrupper, siden han var 5-6 år. Han har lige afsluttet et stammegruppeforløb. Thomas bekræfter før afprøvningen af SE, at han er motiveret og fortæller, at han glæder sig til at afprøve SE.

Thomas har i løbet af de 4 uger, hvor han har afprøvet SE, oplevet en forbedring i alle komponenter. Graden af forbedringerne varierede dog.

Om den motoriske komponent fortæller Thomas, at han med SE har oplevet en forbedring i blokeringernes sværhedsgrad og længde. Han oplever, at blokeringerne er lettere at komme igennem, når SE kombineres med teknik. Blokeringerne optræder dog stadig lige ofte. Thomas har ikke, som han havde håbet på, oplevet nogen særlig forbedring i hvor flydende hans tale er³. Thomas vurderer, at han i afprøvningsperioden har været i en dårlig periode mht. stammen, og at SE måske kunne have hjulpet ham mere, hvis det havde været en god periode.

Før afprøvningen af SE fremhæver Thomas ønsket om, at især tanker om talen måtte fylde mindre (den kognitive komponent). Med SE oplever han, at det er sket. Han tænker også mindre over, hvad andre tænker, og det har givet ham mod til at sige mere. Ændringen i den kognitive komponent har altså medført en ændring af den sociale komponent.

Thomas forventer i første interview at bruge SE til fremlæggelser i skolen. Her oplever han stammen som en begrænsning, og det er også svært for ham at få sagt det, han vil, i timerne. Disse begrænsninger irriterer ham, og han føler det uretfærdigt. Med SE oplever han det lettere at fremlægge, og han rækker oftere hånden op i timen. På samme tid har SE også gjort det lettere at præsentere sig for nye mennesker. Thomas opsummerer, at SE har givet ham mod på nye ting og giver ham sikkerhed. Der er altså sket en forbedring i den sociale komponent.

Thomas oplever mod sin forventning, at det er nødvendigt at bruge taleteknik med SE for at få effekt af apparatet. Han fortæller, at han kan overføre den taleteknik, han bruger med SE, til talen uden SE, hvilket giver ham øget kontrol, særligt en halv time efter han har taget apparatet ud. Han bruger SE i de fleste situationer, særligt for at træne teknik. Det er oftere, end han forventede. Thomas anser undervisningen for uundværlig og som en forudsætning for den effekt, han har oplevet med SE. Før afprøvningen af SE beskrev Thomas, at han brugte taleteknikker, som han havde lært i tidligere stammeundervisning, men at han brugte dem lidt løst.

Thomas oplevede, at lyden fra SE var mærkelig i starten, og det krævede en uges tilvænning før det oplevedes normalt at lytte til. Han øver sig stadig i at lytte til lyden fra SE. Derudover nævner Thomas, at SE ikke kan bruges, når der er støj.

Thomas synes, SE er besværet værd og oplever den som en hjælp. SE minder ham om at bruge teknik. Han vil bruge det fremover og forventer, at han, med træning, kan få endnu større udbytte.

Case Henrik

Henrik er 29 år, er gift og har et barn på 3 år. Han er uddannet IT-supporter, men arbejder ikke inden for faget, da det indebærer en del kundesupport over telefonen. I stedet har han haft lager- og chaufførarbejde, men er for tiden arbejdsløs. Fritiden går, udover familie og venner, med have og computere.

Henrik har stammet siden barndommen. De sidste 2 mdr. inden første interview, har han, over ca. 4 gange, gået til stammeundervisning, hvor han har arbejdet med sine tanker, med at prøve at deltage mere i samtaler og den sidste gang også med at sænke taletempoet. Han vurderer, at det har hjulpet. De sidste 14 dage har han kunnet slappe mere af og har ikke stammet så meget som ellers.

Inden afprøvningen af SE er stammen et meget stort problem for Henrik. Han håber, at SE virker for ham, og at det vil gøre, at han ikke stammer mere. Han er klar til at arbejde med det og forventer at bruge SE hele tiden til at starte med og ellers især, når han skal søge jobs.

Til trods for at Henriks håb om ikke at stamme mere ikke blev indfriet, er Henrik i andet interview ikke skuffet over virkningen af apparatet. Han oplever, at SE hjælper ham, og den ændring, der er sket, betyder rigtig meget for ham.

Den første uge oplevede han, at det var lidt mærkeligt at høre både talen, men også alle andre lyde som et ekko. Men derefter føler han, at det er gået godt; at apparatet hjælper. Henrik beskriver, at ekkoet af hans egen stemme (DAF) minder ham om at tale langsomt. Han forklarer, at det er denne teknik med langsom tale, som hjælper ham. Henrik har lært teknikken hos sin talepædagog, og allerede før afprøvningen af SE havde teknikken en stor effekt for ham. Han beskriver dog, at effekten er blevet endnu større med SE. Han bruger også teknikken, når han ikke har apparatet i, men oplever, at det er lettere at huske det med SE. Henrik vurderer, at det er sænkningen af taletempoet og SE, som tilsammen har hjulpet ham.

Henrik bruger apparatet efter behov, oftest i situationer, hvor han skal tale meget, fx hvis de

har gæster. Han har altid apparatet med sig og beskriver SE som en tryghed.

Henrik har oplevet en ændring af stammen i alle fem komponenter. Han vurderer, at talen er blevet mere flydende, og at han har meget færre blokeringer end før. Sværhedsgraden og længden af blokeringerne er nogenlunde den samme. Denne ændring i den motoriske komponent har for Henrik medført, at den kognitive komponent har ændret sig, idet han beskriver, at han med SE har de samme tanker som før, men at de fylder meget mindre nu, fordi talen er blevet bedre. Også i den emotionelle komponent har Henrik oplevet, at de samme følelser er der, men at de fylder meget mindre.

I første interview gav Henrik udtryk for, at det især var begrænsningerne i forhold til jobsøgning og telefonopkald, som fyldte meget for ham (den sociale komponent). Med SE oplever han en forbedring i jobsøgningen, men ikke i alle aspekter, og med telefonsamtaler er der ikke sket en forbedring. Han beskriver dog, at han med SE har et større håb om, at begrænsningerne med tiden vil blive reduceret. I forhold til Henriks rolle i samtaler med andre (den kommunikative komponent) er der sket en større ændring. Han fortæller, at han er mere med i samtaler, og at det er lettere at få sagt det, han vil.

I en opsummering beskriver Henrik, at det positive ved SE er, at det hjælper ham til at huske på at tale langsomt, og forklarer, at det negative er SE's følsomhed overfor støj. Han er dog ikke i tvivl om, at det positive opvejer det negative.

Konklusion

Vi besvarer her de to fokusområder i vores undersøgelse, som beskrives i problemformuleringen. Vi kommer i denne artikel ikke nærmere ind på diskussionen, men opsummerer kun kort de elementer fra diskussionen, som ledte os til vores konklusion.

1) I forhold til problemformuleringens første punkt viste undersøgelsen, at begge deltagere med SE oplever en forbedring i både den motoriske, kognitive, emotionelle, kommunikative og sociale komponent af stammen. De lægger begge vægt på, at anvendelse af taleteknik er vigtigt ved brug af apparatet og finder supplerende un-

dervisning sideløbende med brugen af SE vigtigt. Deltagerne anvender SE i hverdagssituationer, men i forskelligt omfang.

Deltagerne udtrykker, at de ikke kan anvende SE i støj og havde desuden en tilvænningsperiode til lyden af apparatet på cirka en uge. De vurderer begge, at de positive sider ved apparatet langt opvejer de negative. Deltagerne vurderer SE som en tryghed og ønsker at bruge det fremover. De forventer samtidig, at deres stammen vil forbedres yderligere med tiden.

2) Deltagerne fremhæver som nævnt, at taleteknik er vigtigt ved brug af SE. Spørgsmålet er, om det er brug af teknik, som i sig selv har givet deltagerne en effekt. Ud fra en forbedring hos den ene deltager, som også tidligere anvendte teknik, sammenholdt med den anden deltagers oplevelse af, at SE gør det lettere for ham at bruge teknik, tyder det på, at deltagerne har oplevet en effekt, som ikke kan tilskrives teknik alene. Denne effekt af SE, mener vi, kan skyldes, at SE til dels minder brugeren om at anvende teknik, da de selv beskriver dette, samtidig med at SE ifølge Alm (2005) har en direkte påvirkning af hjernen, og derved reducerer stammen. Det vil dog kræve en anden type undersøgelse at få svar på dette.

Vi kom i vores diskussion af undersøgelsens resultater frem til, at motivation og forventning til SE kan have spillet en rolle for brugernes udbytte af apparatet, da deltagerne i vores undersøgelse, sammenlignet med deltagere i en tidligere undersøgelse af Pedersen og Klok (2008), dels havde større forventning og motivation og dels havde en kortere tilvænningsperiode og kunne anvende apparatet uden for undervisningssituationen.

Herudover har vi overvejet, om deltagerne pga. et stort håb om effekt tilskriver apparatet en større effekt end det reelt har. Det er ikke muligt for os at svare på dette, men vi gør opmærksom på, at muligheden er der.

Ud fra deltagernes erfaringer har vi desuden overvejet, om en ændring i den motoriske komponent af stammen har medført en ændring i de andre komponenter. Den ene deltagers beskri-

velse af, at ændringen i hans tale har medført en ændring af tanker, og det, at denne beskrivelse stemmer overens med den forståelse, som ligger til grund for bl.a. behandlingstilgangen *fluency shaping*⁴ peger på, at dette er en mulighed.

Vurdering af forståelsesrammen

Vores vurdering er, at forståelsesrammen fungerede godt til undersøgelsens formål. Det vurderer vi ud fra følgende: a) undersøgelsesdeltagere vurderede i evalueringen af interviewene, at vi kom godt rundt om emnet b) i interviewene oplevede vi, at de emner, som var ment som en supplerende af forståelsesrammen, nogle gange ikke var nødvendige og c) vi vurderer, at der i vores resultater er mange vigtige aspekter, som kan være udgangspunkt for overvejelser omkring deltagerens stammen og erfaringer med SE.

Perspektivering

På baggrund af deltagerens positive erfaring med SE og forventning om at fortsætte brugen af apparatet vurderer vi, at SE kan være et nyttigt hjælpemiddel for stammere. Deltagerne udtrykte desuden, at de begge har haft gavn af supplerende undervisning, og vi vurderer derfor, at SE kan være nyttigt som et supplement til anden stammebehandling.

Der er stadig brug for erfaring fra både logopæder og stammere for at udbygge det spinkle erfaringsgrundlag med SE. Det vil være interessant at undersøge hvilke faktorer, der kan være med til at bestemme, om en stammer har succes med SE, da det er forskelligt, i hvor høj grad brugere har gavn af AAF (Pedersen & Klok, 2008; Bjøre, 2006). I den forbindelse vil det være interessant at undersøge:

1) Om undervisning sideløbende med SE har afgørende betydning for succes med apparatet.

2) Om brug af taleteknikker har indflydelse på succes med apparatet, og hvis det har, hvilke. Det vil ud fra dette være gavnligt at udarbejde en præcis vejledning til logopæder, som beskriver hvilke taleteknikker, der kan anbefales sammen med brugen af SE, da vi oplevede den nu-

værende vejledning fra Aurismed (2009 b) upræcis og derfor svær at anvende. Ligeledes vil det være gavnligt, at fremtidige brugere bliver grundigt informeret om disse teknikker inden udlevering af apparatet, da motivation og forventning til apparatet, som tidligere nævnt, muligvis er en vigtig faktor for udbyttet af SE.

3) Om der ses en yderligere effekt, hvis man følger personer over en længere periode, end det har været muligt i denne undersøgelse

*Alice Mortensen og Louise Degn Rahbek
Audiologopædistuderende på Københavns
Universitet*

Hvis man er interesseret i at læse hele bachelorprojektet, kan det fås ved henvendelse til: louiserahbek@yahoo.dk

Noter

- 1) I resten af opgaven vil vi benytte betegnelsen stammer frem for den teksttunge betegnelse: person, der stammer.
- 2) Vi betegner stammen ud fra de to termer: ydre og indre stammen, som beskrevet af Alm (1995).
- 3) Umiddelbart ser der ud til at være uoverensstemmelse mellem det, at Thomas oplever en forbedring i blokeringernes sværhedsgrad og længde, men ingen særlig forbedring i hvor flydende talen er. Ifølge Dalton & Hardcastle (1977) er flydende tale afhængig af flere faktorer (Guitar, 2006), og en mulig forklaring på uoverensstemmelsen kan være, at Thomas forbinde flydende tale med stammefrekvensen, som han netop beskriver som uændret.
- 4) I *fluency shaping* arbejder man målrettet med at reducere den ydre stammen og forventer herudfra en reduktion af den indre stammen (Alm, 1995)

Litteratur

- Alm, P. (1995). *Stamning – om orsaker och behandling och hur man själv kan arbeta med sin stamning*. Stockholm: Natur och kultur.
- Alm, P. (2005). *On the causal mechanisms of stuttering*. Doctoral dissertation, Dept. of Clinical Neuroscience, Lund University, Sweden.
- Antipova, E.A., Purdy, S.C., Blakeley, M., Williams, S. (2008) Effects of altered auditory feedback (AAF) on stuttering frequency during monologue speech production. *Journal of Fluency Disorders*. Vol. 33, (4), pp. 274-290.

- Aurismed. (2009 a). *SpeechEasy – flytende tale gjort enkelt. Spørgsmål og svar*. Downloadet d.1.maj 2009 fra: http://www.aurismed.no/PDF/SpeechEasy_SS.pdf
- Aurismed. (2009 b). *Brugs- og vedligeholdelsesvejledning for SpeechEasy – bag øre*. Modtaget som pdf-fil fra Tore Moe d. 20.april 2009.
- Bjøre, A. (2006). *Erfaringer med SpeechEasy som hjælpemiddel ved stamning – en kvantitativ undersøgelse af brugeres erfaringer med SpeechEasy*. Masteroppgave i Specialpedagogikk. Universitetet i Oslo.
- Egebjerg, T. (2005). *Retningslinjer for logopædisk stammebehandling af unge og voksne*. Dansk Videnscenter for Stammen.
- Green, T. & Jøraas, T. (2005). Anvendelse av tekniske hjælpemidler i behandling af stamning – en kort innføring. *Dansk Audiologopædi*. Vol. 41 (2), pp. 3-15.
- Guitar, B. (2006). *Stuttering - an Integrated Approach to Its Nature and Treatment*. Baltimore: Lippincott Williams & Wilkins. Third edition.
- Healey, C. E. (2004). Clinical Applications of a Multidimensional Approach For The Assessment and Treatment of Stuttering. *Contemporary Issues in Communication Disorders*. Vol. 31, pp. 40-48.
- Kalinowski, J., & Stuart, A., Sark, S. & Armson, J. (1996). Stuttering amelioration at various auditory feedback delays and speech rates. *European journal of Disorders in Communication*. Vol. 31, (3) pp. 259-269.
- Kiefte, M. & Armson, J. (2008). Dissecting choral speech: Properties of the accompanist critical to stuttering reduction. *Journal of Communication Disorders*. Vol. 41, (1), pp. 33-48.
- Kruuse, E. (2001). *Kvalitative forskningsmetoder – i psykologi og beslægtede fag*. København: Dansk Psykologisk Forlag. 4. udgave.
- Kvale, S. (1997). *Interview – en introduktion til kvalitative forskningsinterview*. København: Hans Reitzels Forlag.
- O'Donnel, J.J., Armson, J., Kiefte, M., (2008). The effectiveness of SpeechEasy during situations of daily living. *Journal of Fluency Disorders*. Vol 33, (2), pp. 99-119.
- Pedersen, S., G. & Klok, L. (2008). Logopædisk erfaring med brug af Delayed Auditory Feedback (DAF) i stammeundervisningen. In: *Proceedings. 1ste Nordiske konference om stammen og løbsk tale*. 21.-23. maj 2008. Hotel Nyborg Strand, Nyborg, Danmark. Dansk Videnscenter for Stammen.
- Stuart, A., Kalinowski, J., Saltuklaroglu, T., Guntupalli, V.K. (2006) - Investigations of the impact of altered auditory feedback in-the-ear devices on the speech of people who stutter: one-year follow-up. *Disability and Rehabilitation*. Vol. 30;28, (4), pp. 757-765.

Link til hjemmeside

Aurismed: www.aurismed.no

Undervisningsmateriale

til Audiologopæder f.eks.

- Øremodeller
- Larynxmodeller
- Hjernemodeller
- Plancher m.m

Rekvirér kataloger

Kvalitetsmodeller fra SOMSO

SCANTERAPI

Fr. Bajersgade 26
DK-8700 Horsens
Tlf.70 255 299 • Fax.70 255 219

Thanks to »Vibeke og Victor Blochs Legat 2009«

The Nuffield Hearing & Speech Centre, July 2009

By Louise Skov

Gray's Inn Road - London. The right place to be this Monday morning in July. Several e-mails and phone calls later the dream of a practical period at The Nuffield Hearing & Speech Centre in London was coming true! For the next week I would get a great opportunity to learn a lot more about children with verbal dyspraxia and about Nuffield Centre Dyspraxia Programme - the original treatment material that the Danish version »Lydbyggeren« is based on.

About Nuffield

The Nuffield Hearing and Speech Centre (NHSC) is located at the Royal National Throat, Nose and Ear Hospital in London. It's an epicenter in Europe for verbal dyspraxia. Here a team consisting of five specialized speech and language therapists (SLT) meet the children and their parents. They are referred for a second opinion on the diagnosis verbal dyspraxia. The children come from all over England as NHSC is the only place with such expertise in verbal dyspraxia. It has been like this for over 40 years.

NHSC was established in 1962 and in 1985 the treatment material Nuffield Centre Dyspraxia Programme (NDP) (Connery 1985) was created by Veronica Connery and the speech and language therapy team working at the Nuffield Centre. The NDP was updated in 1992 and again in 2004 (Williams and Stephens 2004). The Nuffield Centre Dyspraxia Programme is a treatment material used in the daily training of children with verbal dyspraxia. It's based on a bottom-up approach and consists of six assessment books to test the child, boxes with training

cards, a manual for the SLT, and several appendices with ideas for the sessions whether the child has severe or minor dyspraxic problems. In Denmark the parental foundation Dyspraksi-foreningen was approved to make a Danish version of the method. The first edition came in 2007 consisting of a phonemic alphabet »Lydfabetet«, and a manual for getting started with the method. The Danish version is called »Lydbyggeren« (Hvithamar et al., 2007).

The Clinic

When a child has got an appointment at NHSC the first visit is at the clinic. The background for getting an appointment at the clinic is an evaluation by a medical consultant and Pam Williams - the consultant speech and language therapist. The evaluation is based on the referrals send by the local SLT, paediatrician, or general practitioner for a second opinion of the child's speech. These referrals include medical information and an up to date speech and language therapy report.

In the clinic the child is examined by one of the SLT's and medical consultants. A session takes about 1 1/2 – 2 hours. The medical consultant will go through the anamnesis together with the parents while the SLT goes through Nuffield Centre Dyspraxia Programme assessment books with the child. When the SLT assessment is finished the child is examined by the medical consultant. The examination consists of a neurodevelopment assessment and sometimes a hearing test is also necessary. Then the parents and the child will have to wait while the SLT and the medical consultant discuss the results of the assessment and anamnesis in order to identify the child's diagnosis. In particular, they will decide whether or not the

child has verbal dyspraxia. The majority of the children is only examined in the clinic and then a local program is made with support from the SLTs at NHSC. Some children are scheduled for a review six months later and few are offered speech and language therapy at NHSC by one of the SLTs. Usually, it's either a ten week course of one hour per week or an intensive course of one hour therapy in a five day period in the school holidays. For children older than eight years the therapy may consist of both Nuffield Centre Dyspraxia Programme and electropalato-graphy.

The Boy

I followed the daily training of a boy in my week at NHSC. He was offered an intensive course of one hour therapy in a five day period in the school summer holiday. He had already had one course in the winter but the SLT assumed he would need another intensive course in the summer because of his severe verbal dyspraxia. The boy was eight years old and his father had to translate almost all of his sentences hence he was so difficult to understand. He was, however, at the same time very eager to communicate and to try his best in the training sessions. He had neither problems with his receptive language skills nor hearing or reading problems.

His SLT this week at NHSC was Shula Burrows. The first day she went through the assessment papers and registered his progress since December 2008. Based on the results from the assessment sheets Shula decided that the main goal of the week was to train aspiration versus deaspiration. The boy had difficulties with the voiceless /p/, /t/, and /k/. First they focused on /p/ versus /b/ and /t/ versus /d/ including the vowel /a/. She made a drawing of the throat and the vocal folds in order to explain to the boy and his father the difference between voiced and voiceless sounds. This drawing and an assignment to train /pa/ versus /ba/ and /ta/ versus /da/ was given to the father. It was very important that they practiced the assignment at home for the rest of the day.

The following days they were practicing syllables and words with the voiceless versus voiced sounds. Before this was practiced Shula

wanted to make sure the boy understood the meaning of a syllable. She did this by taking four stickers with the numbers 2, 3, 4, 5 written on them. Then she said a word and the boy should decide how many syllables there were in the words. He had some trouble because they trained spelling in school with focus on orthography instead of focusing on the sounds in the words. Nuffield Centre Dyspraxia Programme is created upon this theory about focusing on the sounds in the words. One example was »motor-bike« that was told to be a four syllable word from the boy as he pronounced it »mo-tor-bi-ke« and not »mo-tor-bike« which is in correlation with the number of sounds in the word.

The last day in the intensive course the local SLT was visiting the training session. The idea was to show her how they do at NHSC and give her a possibility to ask questions which could inspire her further training with the boy. Shula had made four work sheets and these were given to the local SLT to be practiced after the summer holiday. Then Shula and the boy went through what they had been practicing in the last week: /p/ versus /b/ then sequencing of /p/ and /t/ followed by sequencing /p/, /t/ and /k/. Then they went through the new work sheets which all consisted of words beginning with either /b/, /d/, /g/ or /p/, /t/ and /k/. It was all the words they had used in this week's sessions so nothing new word wise - only new ways to repeat and practice.

The boy did very well and my conclusion is that he actually reached the goal of the week which was: »*To train and learn aspiration versus deaspiration in the sounds /p/, /t/, /k/ versus /b/, /d/, /g/.*«. He was offered one more intensive week at NHSC in October because Shula considered his verbal dyspraxia very severe.

Effects of the treatment - any proof?

The effects of the treatment are not proved by a research study. NHSC has, however, used the method on children with verbal dyspraxia for more than 23 years with successful results. The theoretical reason why NHSC is successful in their treatment of children with verbal dyspraxia is that the bottom-up approach used in the treatment takes into account the core problems of

verbal dyspraxia which is programming, planning and sequencing of movements. The bottom-up approach helps the child combining single phonemes into syllables and syllables into words. So even though the effects of the treatment is not proved by a research study the practical results experienced at NHSC and the theoretical background of verbal dyspraxia seem to conclude that the treatment is successful.

An interesting question in relation to my visit at NHSC is the differences and similarities compared to Denmark. The difference I saw was first of all that there is a centre dedicated to the treatment of verbal dyspraxia. The fact that the diagnosis verbal dyspraxia is made right away in the clinic is very different from Denmark. The assessment books used by the SLTs to test the child in the clinic is something we don't have in Denmark. These books are a part of Nuffield Centre Dyspraxia Programme and they are designed especially to test for verbal dyspraxia. Danish SLTs need books like this in order to diagnose verbal dyspraxia in a more efficient way. NHSC characterizes verbal dyspraxia as a motor speech disorder instead of a phonological disorders which is the opinion some of the Danish SLTs still have. The SLTs at NHSC are well educated and have expert knowledge about the diagnosis verbal dyspraxia. I find the atmosphere at NHSC very positive and professional.

In both Denmark and England there are still many local SLTs that don't know enough about verbal dyspraxia. We both use a bottom-up approach for training children with verbal dyspraxia which is obvious because we use the Danish version of Nuffield Centre Dyspraxia Programme. The lack of resources in the municipalities concerning both the local Danish and English SLTs makes it difficult for them to come up with an acceptable treatment program for children with verbal dyspraxia. The treatment requires a lot of resources which can be difficult to persuade the municipalities to pay for. The reason why the municipalities don't what to invest the resources in this treatment is that they don't know enough about the effect of the treatment. So in my opinion we need to inform the politicians about the influence at the Childs everyday life if they aren't offered the right treatment carried

out by a SLT that knows sufficient about verbal dyspraxia.

Future studies

Beside the experience described above I was lucky to see: more patients with verbal dyspraxia, the RNID Library at the Royal National Throat, Nose and Ear Hospital and most of the SLT test materials at NHSC. One of the interesting test material beside Nuffield Centre Dyspraxia Programme is Verbal Motor Production Assessment for Children (VMPAC). It's an American test by Deborah Hayden and Paula Square from 1999. I think the material would be useful to translate to a Nordic version in the nearest future. At a course about oral and verbal apraxia at Linköping University this spring I meet some Swedish SLTs that already are quite interested in VMPAC's possible application to Swedish children with suspected verbal dyspraxia. A research study concerning a Danish application of VMPAC would be very interesting to use for Danish children with suspected verbal dyspraxia. VMPAC in correlation with Nuffield Centre Dyspraxia Programme could be an even stronger collection of test and treatment materials for children with verbal dyspraxia in Denmark.

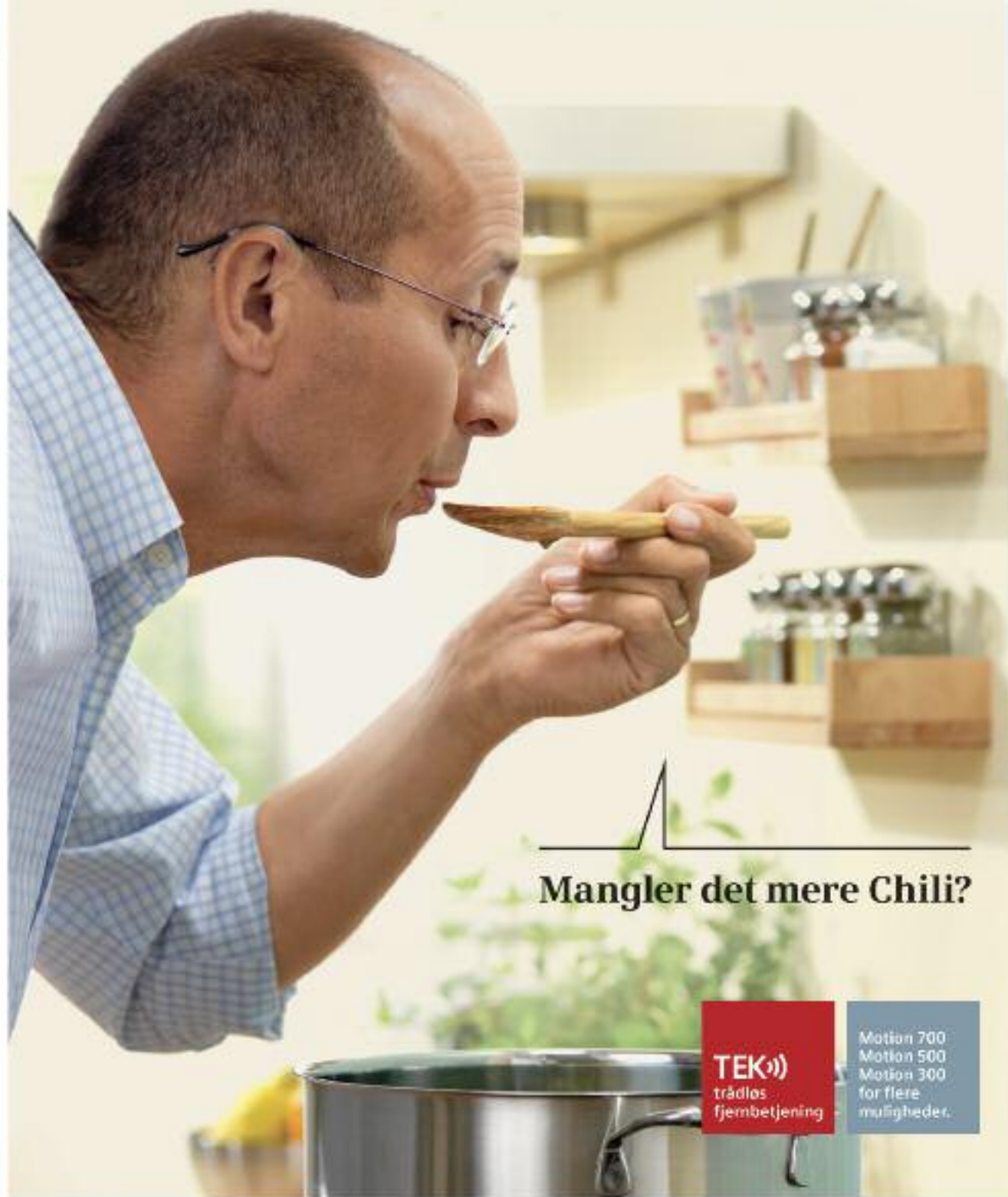
Thanks to

I will send my deepest thanks to the speech and language therapists at NHSC: Pam Williams, Hilary Stephens, Shula Burrows, Frances Ridgway and Jenny Gorle and to Dr. M Bellman, Neurodevelopmental Paediatrician. You were all fantastic hosts. I really enjoyed my stay and I learned a lot – THANK YOU! A special thank to Pam Williams and Shula Burrows for the editing of this article.

*Louise Skov,
Audiologopæd, cand.mag.*

References

- Williams, P. & Stephens, H. (Eds.) (2004). Nuffield Centre Dyspraxia Programme, London, UK.: The Miracle Factory
- Hayden, D. & Square, P. (1999). *Verbal Motor Production Assessment for Children*. The psychological Corporation, United States of America
- Hvithamar et al. (2007) *Lydbyggeren*. www.lydbyggeren.dk
- <http://www.ndp3.org/about-the-centre.html> (02.09.2009)

Mangler det mere Chili?

TEK))
trådløs
fjernbetjening

Motion 700
Motion 500
Motion 300
for flere
muligheder.

Siemens Motion. Den nye standard høreapparat familie.

Siemens Motion giver dig flere muligheder. Og hvis der er behov for et ekstra pift er Motion også genopladelig, helt automatisk med situationsgenkendelse, telespole, styrkekontrol, brugeromskifter og audioindgang. SoundSmoothing giver effektiv beskyttelse imod pludselige, kraftige lyde. Motion 700 giver endnu bedre støjdemping med TruEar.

Få tilsendt mere information: 6315 4000 eller se på www.siemens.dk/horelse

Answers for life.

SIEMENS

Overgangen fra pludren til det tidlige ordforråd

– Individuelle variationer hos danske børn født med og uden læbe-ganespalte

Af Elisabeth Willadsen

Siden midten af 1970'erne er der sket en markant stigning i undersøgelser af små børns tidlige lydudvikling blandt andet på grund af den teknologiske udvikling med mulighed for at optage børn med videokamera (i deres hjem). Det betyder, at vi i dag ved meget mere om den tidlige sprogtilegnelse, som ellers kan være svær at undersøge.

Artiklen beskriver en undersøgelse af overgangen fra pludren til meningsfuld tale hos 64 danske børn, hvoraf ca. halvdelen er født med læbe-ganespalte.

Det er særdeles velbeskrevet, at den normale sproglige udvikling forløber med store individuelle variationer, mens den individuelle variation i overgangen fra pludren til meningsfuld tale er beskrevet i langt mindre grad (Ferguson & Farwell, 1975; Vihman & Greenlee, 1987). Men nyere forskning i overgangen fra pludren til den meningsfulde tale har vist en meget markant sammenhæng mellem, hvilke lyde børn benytter meget i den sene pludreperiode, og hvilke ord de tilegner sig først. Børn, der eksempelvis ofte benytter stavelsen [mɑ], vil have stor sandsynlighed for at tilegne sig ord som »mam-mam« og »mæhh« som nogle af de første. Dette sammenfald mellem lyde, barnet anvender i pludren, og den tidlige meningsfulde tale kaldes for *kontinuitetsprincippet* (f.eks. Vihman 1996).

Tidligere var der en stærk tradition for næsten udelukkende at fokusere på psykologiske aspekter som betydningsfulde for den tidlige sprogtilegnelse; faktorer som mor-barn samspil, foræ-

dres evne til at følge barnets initiativ, sætte ord på barnets handlinger og indgå i mange og gode fælles opmærksomhedssituationer. Disse faktorer er naturligvis væsentlige (og i stor udstrækning veldokumenterede). Da Ferguson & Farwell imidlertid præsenterede en undersøgelse i 1975 af overgangen fra pludren til tilegnelsen af de første ord og viste, at der var en klar sammenhæng mellem babyers konsonantinventar, og hvilke lyde de benytter i tilegnelsen af deres første 50 ord, afstedkom dette en udtalt kritik fra den stærke psykologiske tradition. Et af hovedkritikpunkterne var, at der i Ferguson & Farwells undersøgelse ikke var taget højde for, hvor ofte mødre til de deltagende babyer havde sagt de ord, som børnene tilegnede som deres første ord, - med andre ord frekvensen af mødrenes input.

Denne kritik blev imødekommet af en undersøgelse af Schwartz & Leonard (1982), som lavede en eksperimentel undersøgelse af 12 børn, som var 12 mdr. gamle, og som ikke producerede ord ved undersøgelsens begyndelse. Først blev børnenes konsonantinventar undersøgt ved at lave en optagelse af børnene i deres hjem. Denne optagelse blev fonetisk transskriberet, og herud fra blev barnets konsonantinventar bestemt i forhold til, hvilke konsonanter det enkelte barn henholdsvis producerede, kaldet IND-lyde, og hvilke lyde barnet ikke producerede, kaldet UD-lyde. Dernæst blev der for hvert enkelt barn udvalgt en række målyde, hvoraf halvdelen var henholdsvis IND- og UD-lyde. Schwartz & Leonard designede derefter individuelt en række nonsensord, som hver især betegnede et stykke legetøj, som var ukendt for barnet. En forsøgsleder kom derefter hjem til de deltagende

de børn 1 gang om ugen, 10 gange i alt. Ved hvert besøg præsenterede forsøgslederen barnet for det individuelt udvalgte legetøj det samme antal gange og på den samme måde; herved blev input kontrolleret. Det viste sig, at børnene forstod alle de nye nonsensord lige godt, men de producerede nonsensord baseret på IND-lyde efter færre præsentationer og flere gange, end de producerede nonsensord baseret på UD-lyde.

Dermed bekræftede Schwartz & Leonard det tidligere rapporterede fund, at børns konsonantinventar i den sene pludreperiode har betydning for, hvilke ord de tilegner sig tidligt, og at dette ikke er afhængigt af frekvensen af input. At små børn »vælger« deres første ord på baggrund af konsonanter, de har til rådighed i deres sene pludreperiode, kaldes leksikalsk selektivitet. Det er også senere blevet bekræftet i en række andre undersøgelser, at der er stort overlap mellem konsonantinventaret i den sene pludreperiode og det konsonantinventar, som karakteriserer børns tidlige ordforråd (Vihman, 1981; Vihman, 1992; Vihman, 1993; Vihman, 1996; Stoel-Gammon & Cooper, 1984; Stoel-Gammon, 1985; Stoel-Gammon & Dale, 1988; Stoel-Gammon, 1992).

Samtidig viste blandt andet Vihman & Greenlee (1987), at tilegnelsen af det tidlige ordforråd også er influeret af forskellige læringsstile, hvor yderpolerne er en perfektionistisk overfor en laissez-faire læringsstil. Børn, som overvejende benytter sig af en perfektionistisk tilgang, vil helst ikke sige nye ord, førend de kan gøre det i rimelig god overensstemmelse med det voksne målord. Derimod forsøger børn med en laissez-faire præget tilgang sig med mange forskellige ord, også selv om de ikke lykkes så godt med hensyn til det fonetiske match mellem deres egen produktion og det voksne målord.

Dansk undersøgelse

Undersøgelser af leksikalsk selektivitet er imidlertid primært lavet med amerikanske babyer, og da sproglige og kulturelle forskelle kan tænkes at have en indflydelse på børns tilegnelse af det tidlige ordforråd, har jeg undersøgt overgangen fra pludren til meningsfuld tale hos 64 danske børn. I denne undersøgelse er der også ind-

draget en gruppe af børn født med læbe-ganespalte. Dette valg er begrundet i, at den medfødte misdannelse bevirker, at konsonantinventaret i den sene pludreperiode hos disse børn er anderledes end hos børn uden læbe-ganespalte (Chapman et al. 2001; Hutter et al. 2001; Chapman et al. 2003; Willadsen & Albrechtsen 2006). Det må derfor antages, at det tidlige ordforråd hos børn med læbe-ganespalte vil være anderledes, hvis leksikalsk selektivitet gør sig gældende hos disse danske børn. Viser det sig, at børn med læbe-ganespalte benytter sig af leksikalsk selektivitet, på trods af deres anderledes konsonantinventar, vil dette vise sig i form af et tidligt ordforråd, som er anderledes end hos børn uden læbe-ganespalte.

Det er ligeledes beskrevet i litteraturen om overgangen fra pludren til meningsfuld tale, at der er sammenhæng mellem antallet af forskellige stabile konsonanter, der indgår i kanoniske stavelser¹, og størrelsen af det tidlige ordforråd. Således fandt eksempelvis Stoel-Gammon (1985), at børn, som benytter mange forskellige konsonanter i kanoniske stavelser i slutningen af første leveår, tidligere siger 10 forskellige ord, end børn, som producerer relativt færre konsonanter. Der er således en indikation af, at antal forskellige konsonanter produceret i kanoniske stavelser kan være en prædikator for størrelsen af det ekspressive ordforråd på et senere tidspunkt.

Tidlig diagnosticering er en forudsætning for at kunne udvikle metoder til afhjælpning af eksempelvis vanskeligheder med udvikling af ordforråd. Derfor undersøgte jeg, om nogle af de mål, som indgik i 11 måneders undersøgelsen af børnene, korrelerede med størrelsen af børnenes ekspressive ordforråd ved 18 måneder. Ligesom det blev undersøgt, om der er forskellige mønstre i overgangen fra pludren til tidlig meningsfuld tale ved 18 måneder, hos 64 danske børn født med og uden læbe-ganespalte.

Metode

I denne undersøgelse deltog 34 børn født med enkeltsideg læbe-ganespalte og 30 børn født uden læbe-ganespalte, matchede mht. køn og alder.

Da børnene var 11 og 18 mdr. gamle, blev de videooptaget på Tale- og HøreInstituttet i Århus under leg med en forælder. Kameraføreren var fluen på væggen og indgik ikke i interaktion med forælder og barn, og optagelsen varede 42 min. Instruksen til forælderen var at lege med barnet, som han/hun plejede, samt at være opmærksom på at vælge aktiviteter, der fik barnet til at sige mest muligt.

Dataanalyse

Alle vokalisationer fra begge videooptagelser blev transskriberet vha. IPA (International Phonetic Alphabet) af forfatteren, og en anden logopæd transskriberede 10% af hvert barns vokalisationer. Herefter transskriberede disse personer igen 10% af de vokalisationer, som de mindst 3 måneder tidligere havde transskriberet en gang, som et mål for enighed indenfor og mellem lytterne. Ved 18 mdr. var den gennemsnitlige enighed mellem lytterne for transskription af børn med læbe-ganespalte 86,6% (SD 4,9) og for børn uden læbe-ganespalte 85,1% (SD 5,1). Lytternes enighed med sig selv i transskription af børnene med læbe-ganespalte var 87,8% (SD 5,2) og for børnene uden læbe-ganespalte 89,4 (SD 4,5).

Dernæst blev der lavet en optegnelse over det enkelte barns konsonantinventar, hvor en konsonant blev betragtet som stabil, hvis den forekom mindst 3 gange i løbet af den pågældende optagelse.

Ud fra optagelserne ved 18 mdr. blev der desuden lavet en bedømmelse af, hvornår en vokalisation kunne betragtes som et ord. Denne vurdering blev lavet ud fra en metode beskrevet af Vihman & McCune (1994). Metoden tager udgangspunkt i at udvælge mulige ordkandidater og derefter vurdere hver enkelt ordkandidat i forhold til en række underpunkter indenfor kategorierne: kontekst, fonetisk lighed med målords voksendgave, og forhold til barnets øvrige vokalisationer (for en fuld beskrivelse se Vihman & McCune, 1994). Den endelige bedømmelse af ordstatus blev vurderet subjektivt efter gennemgang af alle underpunkter indenfor de respektive kategorier. Det enkelte barns antal forskellige ord blev talt op, dog blev højst 50 for-

skellige ord inkluderet, og disse blev valgt som de tilfældigt første 50 producerede. Dette mål blev kaldt det observerede ordforråd.

Resultater og diskussion

I det følgende præsenteres kun resultater, hvor forskelle mellem de sammenlignede grupper var signifikante.

Konsonantinventar ved 11 måneder

Overordnet viste det sig, at der som forventet ved 11 mdr. er forskel på konsonantinventaret mellem børn født med og uden læbe-ganespalte. De væsentligste forskelle i denne sammenhæng er, at børn med læbe-ganespalte producerer flere nasalkonsonanter og færre lukkelyde end børn uden læbe-ganespalte, som det fremgår af tabel 1.

Tabel 1

Procentuel forekomst af lukkelyde og nasalkonsonanter hos børn med og uden læbe-ganespalte ved 11 mdr. Signifikansniveau for sammenligning mellem grupperne.

	Lukkelyde	Nasal konsonanter
Kontrol gruppe		
Median	48.3	18.8
Læbe-ganespalte gruppe		
Median	25.5	32.0
Signifikansniveau	p=.001*	p=.001*

Mann-Whitney U tests;
signifikansniveau p<.05 (to-halet).

Børn med læbe-ganespalte producerer desuden færre alveolære konsonanter og flere velære konsonanter, end børn uden læbe-ganespalte, som det fremgår af tabel 2.

Leksikalsk selektivitet ved 18 måneder

Ved 18 mdr. viste det sig, at børn uden læbe-ganespalte har et større ekspressivt ordforråd end børn med læbe-ganespalte. For at undersøge, om børnene udviste leksikalsk selektivitet, blev alle børnenes ordproduktioner analyseret i forhold til de respektive målords forlydskonsonant, uanset om denne blev produceret korrekt

eller ej. Dette skyldes, at det primært er et ords forlydskonsonant, som er afgørende for, om et barn forsøger at sige et givent ord eller ej (Ferguson & Farwell, 1975; Schwartz & Leonard 1982; Vihman, 1996). For at blive inkluderet i barnets konsonantinventar skulle en bestemt konsonant forekomme i forlydsposition i mindst 2 ord i løbet af optagelsen ved 18 måneder.

Tabel 2

Procentuel forekomst af konsonanter i forhold til artikulationssted hos børn med og uden læbe-ganespalte ved 11 mdr. Signifikansniveau for sammenligning mellem grupperne.

	Labialt	Alveolært	Velært
Kontrol gruppe	36.0	37.3	9.0
Median	22.8-56.1	25.0-51.8	5.9-17.5
Læbe-ganespalte gruppe	33.5	18.2	20.6
Median	25.1-48.4	10.6-26.1	10.3-43.7
Signifikansniveau	p=.461	p=.001*	p=.001*

Mann-Whitney U tests;
signifikansniveau p<.05 (to-halet).

Analysen af børnenes ordproduktioner viste, at børn med læbe-ganespalte producerer flere ord med en nasalkonsonant i forlyd, færre ord med en lukkelyd i forlyd, færre ord med en alveolær forlydskonsonant og flere ord med en velær forlydskonsonant, end børn uden læbe-ganespalte. Disse resultater afspejler altså til fulde de træk, som var karakteristiske for konsonantinventaret hos de 11 mdr. gamle børn med læbe-ganespalte.

Der blev også lavet en korrelationsanalyse af sammenhængen mellem antallet af stabile konsonanter, der var til rådighed for det enkelte barn ved 18 mdr., og størrelsen af det ekspressive ordforråd ved 18 mdr. For begge grupper af børn blev der fundet en meget høj korrelation ($r \geq .817$) mellem antallet af stabile konsonanter og størrelsen af det observerede ekspressive ordforråd, og dette bekræfter en sammenhæng mellem antallet af stabile konsonanter, et barn har til rådighed, og mængden af ord som barnet har tilegnet sig ved 18 mdr. Det viste sig altså, at børn der producerede relativt få stabile konso-

nanter, havde et relativt lille ekspressivt ordforråd, og børn der producerede relativt mange stabile konsonanter havde et relativt stort ekspressivt ordforråd.

Der kan således observeres en udtalt grad af leksikalsk selektivitet hos børn med læbe-ganespalte. Den høje korrelation mellem antal stabile konsonanter og størrelsen af det observerede ordforråd også hos børn uden læbe-ganespalte indikerer, at en sådan sammenhæng muligvis også forekommer i denne gruppe børn.

Prædiktorer – 11 og 18 måneder

For at undersøge mulige prædiktorer for ordforrådets størrelse ved 18 mdr., blev der udført multiple regressionsanalyser. Den afhængige variable var ordforrådets størrelse ved 18 mdr., og de uafhængige variable var forskellige mål fra 11 måneders undersøgelsen.

Faktorer, som ikke bidrog signifikant til at forklare variansen i ordforrådets størrelse, blev udelukket. Af de uafhængige variable var det alene antallet af forskellige stabile konsonanter og kanonisk pludre-ratio, det vil sige antal kanoniske stavelser i forhold til det samlede antal stavelser, som bidrog signifikant til at forklare variationen i størrelsen af det observerede ordforråd ved 18 mdr. i kontrolgruppen. Det viste sig for kontrolgruppen, at effektstørrelsen var signifikant ($R^2 = .609$, $p < .001$), hvilket betyder at 61% af den samlede variation i størrelsen af det observerede ordforråd kan forklares ud fra de uafhængige variable. Resultatet af denne analyse indikerer dermed, at børn uden læbe-ganespalte har større sandsynlighed for at have udviklet et relativt stort ordforråd ved 18 mdr., hvis de producerer mange forskellige stabile konsonanter i kanoniske stavelser, når de er 11 mdr. gamle.

Resultaterne for børnene med læbe-ganespalte vil ikke blive gennemgået her, fordi de knytter sig til faktorer som operationsprocedurer og -tidspunkter og dermed ligger udenfor formålet med denne beskrivelse.

Mønstre i individuelle variationer

Korrelationen mellem antallet af stabile konsonanter og størrelsen af det observerede ordfor-

Tabel 3

Oversigt over de stabile konsonanter Hanne producerede, da hun var henholdsvis 11 og 18 mdr. gammel, og som kan forekomme i forlydsposition på dansk. Desuden de forlydskonsonanter, hun producerede korrekt i ord ved 18 mdr.

Stabile konsonanter ved 11 mdr.	/b m v d n l s g k h/
Stabile konsonanter ved 18 mdr.	/p b m f v d n l s g k r h/
Stabile konsonanter ved 11 og 18 mdr., som blev anvendt korrekt i ord mindst 2 gange	/b m v d n l s g h/
Stabile konsonanter, som er kommet til efter 11 mdr. og er anvendt korrekt i ord mindst 2 gange	/p f/
Stabile konsonanter ved 11 og/eller 18 mdr., som ikke blev (korrekt) anvendt i mindst 2 gange	/k r/

råd ved 18 mdr. gælder for børnene som grupper betragtet. For at belyse spørgsmålet om individuelle variationer, eller snarere mønstre i de individuelle variationer, i overgangen mellem pludren og meningsfuld tale, blev børnene inddelt i grupper efter størrelsen af deres observerede ordforråd, uanset om de er født med eller uden læbe-ganespalte. Grupperne blev slået sammen, fordi korrelationen mellem antal stabile konsonanter og størrelsen af det observerede ordforråd er meget høj og går i samme retning i begge grupper. Børnene blev således inddelt i 3 grupper med observerede ordforråd på henholdsvis 1-10 forskellige ord, 11-20 forskellige ord, og 21 eller flere forskellige ord.

Børn med relativt store ordforråd

28 børn producerede 21 eller flere forskellige ord i løbet af optagelsen. 26 af disse 28 børn med et relativt stort ordforråd benyttede mange af de konsonanter, som de producerede stabilt allerede ved 11 måneder, som basis for deres første ord. Det vil sige, at disse børns første ord i stor udstrækning bestod af ord, hvis forlydskonsonant de allerede kunne producere stabilt ved 11 måneder. Nogle af disse børn, men langt fra dem alle, baserede så yderligere nogle af deres tidlige ord på konsonanter, som var kommet til som stabile konsonanter efter 11 måneders-optagelsen. Der viste sig desuden at være en ganske udtalt variation med hensyn til størrelsen af inventaret af stabile konsonanter ved 11 måneder for denne gruppe af børn, men ingen af børnene producerede færre end 6 forskellige stabile konsonanter. Det karakteristiske for grup-

pen som helhed er, at de i høj grad benytter sig af de konsonanter, som de producerede stabilt allerede ved 11 måneders alderen, som basis for deres første ord.

I tabel 3 følger et karakteristisk eksempel på en pige, Hanne, som følger den beskrevne strategi. Hanne er født med læbe-ganespalte, og hun producerer 37 forskellige ord i løbet af den 42 min. lange optagelse, da hun er 18 mdr. gammel. Tabellen inkluderer alene konsonanter, som kan forekomme i forlydsposition på dansk. Som det fremgår af tabellen, producerer Hanne 10 forskellige stabile konsonanter ved 11 mdr., og da hun er 18 mdr. gammel producerer hun ord, hvori 9 af de stabile konsonanter ved 11 mdr. blev anvendt som forlydskonsonant. Dertil er desuden kommet 2 andre stabile konsonanter, og disse bliver også anvendt som basis for det tidlige ordforråd ved 18 mdr. Hanne udviser således en meget høj grad af leksikalsk selektivitet i sit tidlige ordforråd. Tabel 3a viser en liste over de 37 ord, hun producerer.

Et andet karakteristikum for børnene med et relativt stort ordforråd er, at de udviser et stort sammenfald mellem forlydskonsonanter, som anvendes i det tidlige ordforråd. Således benytter langt den overvejende del af børnene mindst 6 af følgende konsonanter: /b d g m n h s v/ som basis for deres tidlige ordforråd. Selv om disse karakteristika gælder samlet set for gruppen med relativt stort ordforråd, er der også individuelle forskelle indenfor gruppen. Den mest markante udnyttelse af de konsonanter, som blev produceret stabilt ved 11 mdr., det vil sige

den mest optimale udnyttelse af kontinuitetsprincippet, forekommer hos børnene med de største ordforråd, mens der observeres en mindre, om end fortsat tydelig tendens i samme retning hos børn med et relativt mindre observeret ordforråd.

Det skal her tages i betragtning, at det observerede ordforråd alene består i en opgørelse af, hvor mange ord det enkelte barn producerede i løbet af den 42 min. lange videooptagelse ved 18 mdr. Vihman (1996), sammenlignede i en undersøgelse af børns leksikale udvikling størrelsen af det ekspressive ordforråd opgjort på samme måde som her og sammenholdt denne med en opgørelse af ordforrådets størrelse vurderet ved hjælp af en forælder rapport-metode (MacArthur-Bates Developmental Inventories). Hun fandt, at det ekspressive ordforråd observeret på samme måde som i denne undersøgelse var cirka halvt så stort, som når hun bad de samme forældre afkrydse, hvilke ord deres børn anvendte. På den baggrund kan størrelsen af det observerede ordforråd i denne undersøgelse formodes at være omtrent halvt så stort som børnenes aktuelle ekspressive ordforråd, hvilket for de flestes vedkommende i denne gruppe således vil være 50 eller flere ord.

Når børn producerer omkring 50 forskellige ord, beskrives de ofte som havende forstået det princip, at alle ting har navne, og herefter sætter den såkaldte leksikale spurt ofte ind, hvor der sker en hurtig og markant stigning i det ekspressive ordforråd (f.eks. Karmiloff 2002, Bleses et al. 2007). Samtidig beskrives en forudsætning for den leksikale spurt netop at være en vis fo-

nologisk snilde, for at barnet er i stand til at kunne producere en stadig større detaljeringsgrad af betydningsadskillende træk. Dette synes at være i overensstemmelse med observationerne i denne gruppe af børn med relativt store ekspressive ordforråd; disse børn ser i særlig grad ud til at være gode til at udnytte kontinuitetsprincippet, idet de anvender de stabile artikulationsmønstre som byggesten for deres tidlige ord.

Børn med relativt små ordforråd

Af undersøgelsens 64 børn havde 19 relativt små ekspressive ordforråd ved 18 mdr. og producerede mellem 1 og 10 forskellige ord i løbet af den 42 min. lange optagelse. Denne gruppe er den mindst homogene med hensyn til mønstre i overgangen mellem pludren og meningsfuld tale, men der synes alligevel at tegne sig nogle undergrupper.

Den største gruppe af børn med relativt små ordforråd (1-10 forskellige ord) består af 12 børn. Disse børn producerede alle relativt mange stabile konsonanter ved 11 mdr., og de havde alle øget dette inventar ved 18 mdr., hvilket er i lighed med, hvad der blev observeret i gruppen af børn med et relativt stort ordforråd. Børnene med et lille ordforråd er til gengæld karakteriseret ved i ringe grad at benytte konsonanter, som de producerede stabilt ved 11 måneder, som basis for deres første ord. Godt nok anvender langt de fleste af disse børn alene ord med forlydskonsonanter, der var stabile ved 11 måneder, men de benytter til gengæld kun mellem 1 og 3 af disse. Et andet karakteristikum er, at 6 børn med et lille ordforråd forsøger sig med

Tabel 3a

Ord, hvori den initiale konsonant blev anvendt korrekt mindst 2 gange											Ord, hvori den initiale konsonant var en vokal/halvvokal eller ikke blev anvendt korrekt mindst 2 gange
bøh	på	mor	far	hvad	det	neeej	laver	se	gok	hest	er
bamse		mormor		hvor	der		læse	så		hej	en
		mis		væltede	du			Stinne		ha'	okay
		miau		vov	den			spise			tøj
					dygtig			slutte			ko
					drikke			Sascha			ja

TILMELDING

**Audiologopædisk
Forenings
Efteruddannelseskursus
2010**

Jeg tilmelder mig hermed ALF-kursus på Hotel Nyborg Strand 12. – 14. april 2010

BEMÆRK: Tilmeldingsfrist: 10. februar 2010

Navn: _____
(udfyld venligst med blokbogstaver)

Tjenestested: _____

Faktura-adresse: _____

Postnummer: _____ By _____

EAN-nr.: _____

Tlf. arbejde: _____ Tlf. privat: _____ Mail: _____

Medlem: _____ Medlem (studerende): _____ Ikke medlem: _____

Dato: _____ Underskrift: _____

NB:

Husk at udfylde den faglige tilmelding (sæt krydser – og tag en kopi til dig selv, så du kan huske, hvad du har meldt dig til).

Studerende medlemmer af ALF får 30% rabat på dagskursist-priserne. Rabatten vil fremgå af fakturaen.

Når du har indsendt din tilmelding, vil du modtage en faktura og en bekræftelse på, at du er optaget på kurset. Du skal derfor ikke sende penge ind, før du har modtaget din faktura!

Tilmelding sendes til:

Hjælpemiddelinstittet
Att.: Audiologopædisk Forening
Gregersensvej 38
2630 Tåstrup

Fax 4352 7072

1. Kursuspakke fra den 12. april kl. 10.30 til den 14. april kl. 12.00

Incl. kursusafgift, værelse, alle måltider og festmiddag, isvand og pausekaffe

A	Sæt X	Medlem* i enkeltværelse	4.700 kr.
B	Sæt X	Ikke medlem i enkeltværelse	5.600 kr.

* medlemmer af ALF og deltagere fra andre faggrupper (samt medlemmer af de nordiske foreninger)

2. Dagkursist alle dage (incl. kursusafgift, frokost (mandag/tirsdag) isvand, pausekaffe)

C	Sæt X	Medlem dagkursist alle dage	2.575 kr.
D	Sæt X	Ikke medlem dagkursist alle dage	3.350 kr.

3. Dagkursist mandag (inkl. kursusafgift, frokost, isvand, pausekaffe)

E	Sæt X	Medlem	1.075 kr.
F	Sæt X	Ikke medlem	1.400 kr.

4. Dagkursist tirsdag (inkl. kursusafgift, frokost, isvand, pausekaffe)

G	Sæt X	Medlem	1.450 kr.
H	Sæt X	Ikke medlem	1.750 kr.

5. Dagkursist onsdag (inkl. kursusafgift, isvand, pausekaffe)

I	Sæt X	Medlem	825 kr.
J	Sæt X	Ikke medlem	1.025 kr.

6. Festmiddag tirsdag (inkl. 3 retters menu 1 gl. vin, kaffe og underholdning)

K	Sæt X	Medlem/ikke medlem	475 kr.

Total kr. (læg beløbene for dine tilmeldinger sammen) _____ **kr.****Studerende medlemmer af ALF får 30% rabat på dagkursist-priserne.****Bustransport fra Nyborg Banegård til Hotel Nyborg Strand**Mandag d. 12. april kl. 10.05 **Ja, tak** _____ **Nej, tak** _____**Tilmeldingsfrist: 10. februar 2010.** Ved annullering af tilmelding efter **10. februar 2010** betales et gebyr på kr. 1.000,00.**Skriftlig bekræftelse:** Du modtager en faktura, som samtidig er din bekræftelse på, at du er optaget på efteruddannelseskurset.**Udstilling:** Mandag og tirsdag kan udstillingen besøges gratis i alle pauserne. Benyt fx dine kaffepauser til et besøg og bliv inspireret af de nyeste materialer og produkter.**Husk at udfylde den faglige tilmelding** (sæt krydser – **og tag en kopi til dig selv**, så du kan huske, hvad du har meldt dig til).**I tilfælde af overtegning til kurset** vil medlemmer blive prioriteret.**Jeg har** _____ 25 års / _____ 30 års / _____ 35 års / _____ 40 års **uddannelsesjubilæum i 2010.****Handouts til de fleste foredrag kan downloades fra www.alf.dk før kurset.** Der kan **ikke** påregnes udlevering eller kopiering af handouts på selve kurset.Henvend dig i kursussekretariatet på Hotel Nyborg Strand, hvis du ønsker **kursusbevis**.

Faglig tilmelding (sæt krydser i felterne)

Nr.	Hvem og hvad	Mandag 10 ⁰⁰ -12 ⁰⁰	Mandag 14 ⁰⁰ -17 ⁰⁰	Tirsdag 9 ⁰⁰ -12 ⁰⁰	Tirsdag 14 ⁰⁰ -17 ⁰⁰	Onsdag 9 ⁰⁰ -12 ⁰⁰
01	Den lille sprogkunstner <i>Anders Høyen</i>					
02	NB: KL. 13.00-13.45. Udstillerforedrag		åben adgang			
03	NB: 13.00-13.45. Specialeforedrag Dyspraksi i et psykologisk perspektiv <i>Mikkel Fruerlund Kamp & Ditte Søbæk Johansen</i>		åben adgang			
04	NB: 13.00-13.45. Bachelorforedrag Forebyggelse af dysleksi i logopædisk regi <i>Christina Bennedbæk Knudsen</i>		åben adgang			
05	Developmental dyspraxia assessment and intervention <i>Madeleine Portwood</i>					
06	Dysleksi, sproglige sårbarheder og perceptuelle problemer <i>Lise Blaabjerg</i>					
07	Nyttige resultater eller spild af tid? Hvordan tester man en test? <i>Holger Juul</i>					
08	OBS: 9.00-11.00 Erfaringer med dysfonologiske børn <i>Anne Grete Dahms</i>					
09	OBS: 11.00-12.00 Udstillerforedrag			åben adgang		
10	Better learning through neuroscience: The Role of Auditory Spectrotemporal Processing in Language and Literacy Development and Disorders <i>Paula Tallal</i>					
11	Identifikation og udredning af receptive forstyrrelser hos småbørn <i>Kikki Førsteliin Andersen</i>					
12	NB: 13.00-13.45 Specialeforedrag Den narrative metodes anvendelighed som logopædisk redskab til udredning af børn med pragmatiske vanskeligheder <i>Anne Havnstrup Kristensen</i>				åben adgang	
13	Om relationen mellan fonologi och lexikon hos barn med språkstörning <i>Ulrika Nettelbladt</i>					
14	Fast ForWord Outcome Data and Demonstration <i>Paula Tallal</i>					
15	Bedömning av grammatik hos barn <i>Kristina Hansson</i>					
16	Oralmotorisk og verbal dyspraksi - Lydbyggeren <i>Kristine Lomholt & Louise Skov</i>					
17	Testning af børn <i>Malene Slott Nielsen</i>					
18	Fra talesprog til skriftsprog <i>Lis Pøhler</i>					

målord, hvis forlydskonsonant de producerede stabilt ved både 11 og 18 mdr., men som de ikke producerer korrekt, når målllyden anvendes i ord (jf. at en målllyd skulle være korrekt produceret i mindst 2 ord for at blive talt med). Disse børn synes altså stort set ikke at benytte kontinuitetsprincippet.

Her følger et eksempel på en pige, Lene, som udviser de beskrevne karakteristika, se tabel 4. Lene er også født med læbe-ganespalte, og hun har et ekspressivt ordforråd på 8 forskellige ord, da hun er 18 mdr. gammel. Lene producerer 9 stabile konsonanter ved 11 mdr., men hun anvender kun 2 af disse som basis for sine første ord, da hun er 18 mdr. gammel. Som det ses i tabel 4 har Lene et inventar af stabile konsonanter, som er stort set identisk med Hannes, se tabel 3, men Lene udnytter tilsyneladende ikke kontinuitetsprincippet i samme grad som Hannes. For eksempel producerer Lene, som det ses af tabel 4, både /n/ og /r/ stabilt ved 11 og 18 mdr., men hun er ikke i stand til at koble produktionen af disse stabile konsonanter sammen med produktionen af målord med denne forlydskonsonant, idet 2 af hendes første ord er henholdsvis 'rap' og 'nej', men disse produceres

ikke med korrekt forlydskonsonant. Tabel 4a viser en liste over de 8 ord Lene producerer, da hun er 18 mdr. gammel.

Hvorvidt det relativt lille observerede ordforråd i denne gruppe af børn, på trods af deres relativt store inventar af stabile konsonanter ved både 11 og 18 mdr., hænger sammen med en mulig senere kognitiv modning, giver denne undersøgelse ingen mulighed for at undersøge.

Den anden undergruppe af børn med ordforråd mellem 1-10 ord udgøres af 6 børn som alle er født med læbe-ganespalte. Da disse børn alle havde en åbning mellem mund- og næsehule, kan det ikke udelukkes at betyde en vis produktionsbegrænsning og have en indflydelse på deres konsonantinventar. Denne gruppe af børn vil ikke blive yderligere kommenteret her, da beskrivelse af problemstillinger med relation til spaltenspecifikke vanskeligheder ikke er formålet her.

Det sidste barn med et lille ordforråd har ingen læbe-ganespalte, og hun benyttede ingen af de stabile konsonanter, hun kunne producere ved 11 mdr., som basis for sit eneste ord ved 18 mdr.

Tabel 4

Oversigt over de stabile konsonanter Lene producerede, da hun var henholdsvis 11 og 18 mdr. gammel, og som kan forekomme i forlydsposition på dansk. Desuden de forlydskonsonanter hun producerede korrekt i ord mht. artikulationssted og -måde ved 18 mdr.

Stabile konsonanter ved 11 mdr.	/p b m v d n l g r/
Stabile konsonanter ved 18 mdr.	/b m v d n l s g k r h/
Stabile konsonanter ved 11 og 18 mdr., som blev anvendt korrekt i ord mindst 2 gange	/b m/

Tabel 4a

Liste over de 8 ord Lene producerer ved 18 mdr. Kolonnen yderst til højre indeholder ord som starter med vokal eller halvokal eller kun blev anvendt (korrekt) enkelt gang, og derfor ikke er blevet talt med som en stabil konsonant i forlyd

Ord, hvor den initiale konsonant blev produceret korrekt mindst 2 gange	Ord, hvori den initiale konsonant var en vokal/halvvokal eller ikke blev produceret korrekt mindst 2 gange
pip*	neeeej
mormor/morfar	rap
mæh	ja
mor	nej

Manglende aspiration blev ikke talt som en »fejl« pga. børnenes alder.

Børn med middelstore ordforråd

17 børn producerede mellem 11 og 20 forskellige ord, da de var 18 mdr. gamle. 7 af disse børn minder en del om børnene med et stort ordforråd, idet de alle havde et forholdsvis stort inventar af stabile konsonanter ved 11 mdr., og dette var øget ved 18 mdr. Derud over anvendte disse 7 børn 4-6 af deres tidligt stabile konsonanter som basis for deres tidlige ordforråd, hvilket er i overensstemmelse med observationerne i gruppen af børn med stort ordforråd, om end i lidt mindre målestok. Da disse 7 børn imidlertid ikke har lige så store ordforråd, er det tydeligt, at der naturligvis også er andre faktorer end udnyttelse af kontinuitetsprincippet, som har betydning for hastigheden af ordforrådets udvikling.

Her skal blot nævnes enkelte af de faktorer, som kan være medvirkende til et mindre ekspressivt ordforråd hos disse 7 børn, som ellers på øvrige punkter ligner gruppen af børn med relativt stort ordforråd. En af de medvirkende årsager kan være en senere kognitiv modenhed, som afspejler sig ved en lidt senere forståelse af, at alle ting har navne, og hvilke navne de enkelte ting har. Dette kan som tidligere nævnt ikke efterprøves indenfor rammerne af denne undersøgelse. En anden medvirkende årsag kan være forskellig læringsstil, hvor modsætningerne beskrives som den perfektionistiske tilgang, hvor ord ikke produceres før end de i meget høj grad ligner målordet, overfor den mere laissez-faire-agtige tilgang, hvor der kløes på med nye ord, uanset hvor godt de lykkes i forhold til målordet (eks. Vihman & Greenlee 1987).

De øvrige 10 børn med et middelstort ekspressivt ordforråd er også karakteriseret ved at have et relativt stort inventar af stabile konsonanter, som også blev øget mellem 11 og 18 mdr. Derimod er der en temmelig lav grad af udnyttelse af de tidligt stabile konsonanter som basis for de første ord, idet børnene i denne gruppe kun anvendte mellem 0 og 3 af de tidligt stabile konsonanter som basis for det tidlige ordforråd. Derud over synes gruppen at dele sig i to, idet 4 af de 10 børn overvejende benytter sig af en relativt perfektionistisk læringsstil med høj grad af overensstemmelse mellem barnets produktion

og målordet. 6 ud af de 10 børn benytter sig derimod af en overvejende laissez-faire tilgang, idet de har en ringe grad af overensstemmelse mellem deres produktioner og målordenes voksenmodel.

Som tidligere nævnt kan en perfektionistisk læringsstil medføre, at børn forsøger nye ord i et mere moderat tempo, fordi de så at sige vil kunne producere et ord stort set korrekt, før end de begynder at benytte det mere hyppigt. For gruppen af børn med en udpræget laissez-faire stil kan det tænkes, at deres forsøg på ord kan være vanskelige at forstå for omgivelserne på grund af deres ringe fonetiske lighed med målordet. Dermed bliver det sandsynligvis sværere for barnets omsorgspersoner at forstå barnets målord med mulighed for en mindre grad af positiv forstærkning til følge.

Udnyttelse af kontinuitetsprincippet

De her beskrevne resultater baserer sig på en inddeling af data med antal stabile konsonanter ved 11 mdr. og ordforrådets størrelse ved 18 mdr. som de tværgående kriterier. Sammenfattende viser resultaterne ifølge denne opdeling, at 42 af de 64 deltagende børn har en markant udnyttelse af kontinuitetsprincippet, idet mange af de stabile konsonanter, som de enkelte børn havde til rådighed ved 11 mdr., danner basis for deres tidlige ordforråd. Hos de resterende 22 børn er der ringe eller ingen udnyttelse af kontinuitetsprincippet.

Alle børn (undtagen 1) med et stort ordforråd (> 21 forskellige ord) har en næsten maksimal udnyttelse af kontinuitetsprincippet, og en høj grad af udnyttelse af samme gælder også for godt halvdelen af børn med et middelstort ordforråd. Blandt børn med et middelstort ordforråd (11-20 forskellige ord) spiller faktorer som kognitiv modenhed og læringsstil muligvis også en rolle for ordforrådets størrelse. Endelig er der i gruppen med et lille ordforråd (1-10 ord) generelt en langt mindre grad af udnyttelse af kontinuitetsprincippet. I denne gruppe formodes anatomiske forhold at spille en rolle for det relativt lille ordforråd hos nogle af børnene med læbe-ganespalte, hvoraf enkelte faktisk udviser en god udnyttelse af kontinuitetsprincippet. Ingen af børnene uden læbe-ganespalte (3) i denne

gruppe benytter sig af kontinuitetsprincippet.

De her anvendte tværgående kriterier for resultatinddelingen forudsætter imidlertid en vis korrekthed i børnenes produktion af forlydskonsonanter, idet en forlydskonsonant skulle være produceret korrekt mht. artikulationssted og – måde mindst 2 gange, for at blive talt med som anvendt i ord.

En anden måde at anskue data på er at lade det tværgående kriterium være sammenhængen mellem det enkelte barns stabile konsonanter ved 11 mdr., og hvilke ord (i stedet for antallet af ord) samme barn producerer ved 18 mdr. Det vil sige et kvalitativt mål, hvor der ses bort fra, om det lykkedes et barn at producere en given forlydskonsonant korrekt mindst 2 gange. Kriteriet for at blive regnet som havende en høj grad af udnyttelse af kontinuitetsprincippet er, at et barn skal anvende mindst halvdelen af sine stabile konsonanter ved 11 mdr. som basis for ord ved 18 mdr.

En sådan opgørelse viser, at 53 af de 64 deltagende børn anvendte mindst halvdelen af deres stabile konsonanter ved 11 mdr. som basis for ord ved 18 mdr. Tilgangen i antallet af børn, der udviser en høj grad af udnyttelse af kontinuitetsprincippet ved denne analysemetode, kommer fra gruppen af børn med relativt små ordforråd. Forskellen mellem måderne at analysere resultaterne på består i, om børnene kan opfylde kriteriet om korrekthed i realiseringen af intenderede forlydskonsonanter. Herved tydeliggøres det, at en del af børnene med relativt små ordforråd faktisk udviser en høj grad af leksikalsk selektivitet, men de har så at sige en ringere grad af succes i realiseringen af de intenderede forlydskonsonanter.

Konklusion

Overgangen fra pludren til produktion af de tidlige ord er også hos danske børn præget af konsonantinventaret i den sene pludreperiode. Således er en rig variation af konsonanter, der produceres relativt hyppigt i kanoniske stavelser, en god forudsætning for en relativ hurtig tilvækst i det tidlige ordforråd. Barnets lydinventar i slutningen af første leveår har en klar sammenhæng med, hvilke ord det enkelte barn tilegner

sig som sine første ord. Dette underbygges af, at børn med læbe-ganespalte, som på grund af den medfødte misdannelse har et anderledes konsonantinventar ved 11 måneder, også udviser en høj grad af leksikalsk selektivitet i deres tidlige ordforråd. Gruppen af børn med læbe-ganespalte har altså et tidligt ordforråd, som er markant anderledes end gruppen af børn uden læbe-ganespalte med hensyn til fordeling af forlydskonsonanternes lydkategorier.

Samlet set synes kontinuitetsprincippet og udnyttelsen heraf at være en væsentlig del af forklaringen på variationen i det ekspressive ordforråds størrelse ved 18 mdr. Andre forhold gør sig imidlertid også gældende, idet læringsstil muligvis kan have en betydning for tempoet i tilegnelsen af det tidlige ordforråd, ligesom afvigende produktionsforhold også kan have det. En række andre faktorer end de lydligge parametre, som her er beskrevet, har naturligvis en indflydelse på børns overgang fra pludren til meningsfuld tale. Faktorer som placering i søskenderækkefølge og forældres interaktionsstil har vist sig at have indflydelse på den sproglige udvikling (Karmiloff), men disse ligger ud over fokus for denne undersøgelse.

*Elisabeth Willadsen,
Audiologopæd ph.d.
Adjunkt i audiologopædi ved
Københavns Universitet*

Note

- 1) En stavelse er kanonisk, når den har en længde og overgangstid mellem vokal- og konsonantelementet, som i stavelser i det voksne sprog. Stavelsen skal desuden være udtalt med modal stemme (Oller 2002).

Litteratur

- Bleses D, Vach W, Wehberg S, Faber K & Madsen TO. *Tidlig kommunikativ udvikling*. Syddansk Universitetsforlag (2007).
- Chapman KL, Hardin-Jones MA, Halter KA. The relationship between early speech and later speech and language performance for children with cleft lip and palate. *Clinical linguistics and phonetics*. 2003;17: 173-197.
- Chapman KL, Hardin-Jones MA, Schultz J, Halter KA. Vocal development of 9-month old babies with cleft palate. *Journal of Speech and Hearing Research*. 2001;44: 1268-1283.

- Fenson, L., Marchman, V. A., Thal, D., Dale, P., Reznick, S. & Bates, E. (2007). The MacArthur Communicative Development Inventories: User's guide and technical manual, 2nd ed. Baltimore, MD: Paul. H. Brookes Publishing Co.
- Ferguson CA, Farwell CB. Words and sounds in early language acquisition. *Language*. 1975;51: 419-439.
- Kamiloff K, Karmiloff-Smith A. *Barnets veje til sprog*. Gyldendal 2002.
- Schwartz RG, Leonard LB. Do children pick and choose? An examination of phonological selection and avoidance in early lexical acquisition. *Journal of Child Language*. 1982;9: 319-336.
- Stoel-Gammon C, Cooper JA. Patterns of early lexical and phonological development. *Journal of Child Language*. 1984;11: 247-271.
- Stoel-Gammon C, Dale P. *Aspects of phonological development in linguistically precocious children*. Paper presented at the Child Phonology Conference, University of Illinois, Champaign 1988.
- Stoel-Gammon C. Phonetic inventories, 15-24 months: a longitudinal study. *Journal of Speech and Hearing Research*. 1985;28: 505-512.
- Stoel-Gammon C. Research on Phonological Development: Recent Advances. In: Ferguson CA, Menn L, Stoel-Gammon C, ed. *Phonological Development: models, research, implications*. New York Press; 1992:273-285.
- Vihman MM, Greenlee M. Individual differences in phonological development: Ages one and three years. *Journal of Speech and Hearing Research*. 1987;30: 503-521.
- Vihman MM, McCune L. When is a word a word? *Journal of Child Language*. 1994;21: 517-542.
- Vihman MM. Early syllables and the construction of phonology. In: Ferguson CA, Menn L, Stoel-Gammon C, eds. *Phonological Development: models, research, implications*. New York Press;1992:13:393-422.
- Vihman MM. *Phonological development: The Origins of Language in the Child*. Oxford: Blackwell Publishers 1996.
- Vihman MM. Phonology and the development of the lexicon: Evidence from children's errors. *Journal of Child Language*. 1981;8:239-264.
- Vihman MM. Variable paths to early word production. *Journal of Phonetics*. 1993;21:61-82.
- Willadsen E, Albrechtsen H. Phonetic Description of Babbling in Danish Toddlers Born with and without Unilateral Cleft Lip and Palate. *Cleft Palate-Craniofacial Journal*. 2006;43;2:189-200.

The Digital Hearing Revolution starts here.

Nu lancerer vi Comfort Digisystem. Verdens første høreprodukt med både digital radiooverførsel og en enestående lydbehandling.

- Krystalklart
- Uden forsinkelse
- 100% aflytningssikkert

Læs mere på www.comfortaudio.dk

COMFORT audio

Oticon ♦ ConnectLine

Få mere ud af dine høreapparater med Oticon ConnectLine

Oticon ConnectLine – en god forbindelse

Når du taler i telefon med dine børn eller børnebørn, kunne du så ønske dig at kunne høre dem tydeligere, end du gør i dag?

Og kunne du ønske dig at få alt med, hvad der bliver sagt i fjernsynet? Med Oticons nye ConnectLine er dette muligt.

Nu kan du, som høreapparatbruger, høre fjernsynet eller tale i telefon på lige fod med alle andre.

Hør det, du vil høre, når du ser tv

Nogen gange kan baggrundsstøj gøre det svært at høre, hvad der bliver sagt i fjernsynet – men ikke, når du har en Oticon ConnectLine tv-adapter. Denne enhed sender lyden direkte til dine høreapparater.

Tal ubesværet i telefon

Når du bruger høreapparater og skal tale i telefon, kan mange udfordringer opstå. Der kan komme hyl fra høreapparatet, høreapparaterne kan brumme ved mobiltelefonering, og der kan være så meget baggrundstøj, at du ikke forstår samtalen.

Har du lyst til at prøve Oticon ConnectLine?

Oticon ConnectLine kan bruges sammen med Oticon Epoq og Oticon Dual-høreapparater.

Du kan købe Oticon ConnectLine hos de fleste private høreklinikker, og der er også mulighed for at søge tilskud fra kommunen via dit lokale høreinstitut.

Læs mere om Oticon ConnectLine på:

www.oticon.dk

oticon
PEOPLE FIRST

Carl Anker Christiansen
og John Buchwald

Kongens Fødselsdag, Prinsessens Friere

Specialpædagogisk Forlag 2009
18 sider pr hæfte
Kr. 48,00 excl. moms pr. hæfte
Opskrifter, rollehæfter m.m. kan
printes ud fra www.spf-herning.dk

De to sidste af 6 hæfter i eventyrserien, Kongeslottet, er udkommet. De er målrettet mod børn, som har brug for gode læseoplevelser, men som endnu ikke er i stand til at skaffe sig dem helt på egen hånd.

Hæfterne har format som tegneserier. Det kan for nogen børn måske virke mere overkommeligt end rigtige bøger, og det gør hæfterne billigere – men mindre holdbare. De er bygget op over en skabelon, som holder liv i fortællingen og med stor forudsigelighed, så gættelæsning er en oplagt læsestrategi. Illustrationer og tekst understøtter hinanden fint.

De to eventyr kan læses enkeltvis eller som en serie. Man kan også bruge dem som udgangspunkt for et temaarbejde om eventyr og lade sig inspirere af ekstramaterialet på hjemmesiden.

Birthe Egelund Høier
Tale-hørekonsulent
PPR Aabenraa

Følg Frøen

Oversat og bearbejdet til dansk af Ina von Barm

Specialpædagogisk Forlag 2009
24 sider med 75 opgaveark, samt
CD til udprintning
Kr. 298,00 excl. moms

Opgaver til skolestart om spor, spejlinger, former og labyrinter er samlet i et lille hæfte, hvor en CD til udprintning medfølger. Der er ikke meget egentligt nyt i opgavesamlingen, men opdelingen i kategorier gør den overskuelig og nem at an-

vende som alternativ eller supplement til de kopiopgaver, man plejer at bruge. De enkle og charmerende tegninger skal nok gøre dem populære hos børnene.

Ina von Barm er dykket ned i den righoldige mængde af undervisningsmateriale, der findes hos vores kolleger i Tyskland, vores store naboland i syd. Følg Frøen er et uddrag af et materiale udgivet af Schubi Lernmedien GmbH. Fra egen praksis, hvor jeg jævnligt besøger tyske børneinstitutioner, ved jeg at der er meget mere at hente i Tyskland for danske pædagoger og talepædagoger. Jeg vil opfordre Ina von Barm til at hjælpe os med at få adgang til mere af den guldgrube af materialer, som findes lige syd for grænsen, når det gælder undervisningsmateriale, men også med hensyn til faglitteratur.

Birthe Egelund Høier
Tale-hørekonsulent
PPR Aabenraa

Katrine Kirk,
Gitte Østergaard Nielsen m.fl.

Dansk udtale - en undervisningsvejledning

*Ministeriet for flygtninge og
integration 2008*
186 s. Kan downloades gratis på
www.nyidanmark.dk
eller købes for 80 kr. via
www.schultzboghandel.dk

Ministeriet for flygtninge og integration har udgivet denne håndbog til arbejdet med dansk udtale. Målgruppen er primært undervisere på sprogcentrenes Danskuddannelse 1 og 2, men den vil helt klart også være velegnet til undervisere i specialundervisningen, der arbejder med udtalevanskeligheder eller problemer med at omsætte lyd til skrift (og omvendt) hos voksne, hvad enten de er fremmedsprogede eller danske.

Bogen er bygget på et solidt sprogvidenskabeligt fundament og

har nogle rigtig gode oversigter og forslag til opgaver. Det pointeres, at tilrettelæggelsen af udtalearbejdet altid skal tage sit udgangspunkt i en kvalificeret beskrivelse af den aktuelle kursists udtale. Der er udarbejdet et kortlægningskema, og et konkret eksempel på kortlægning af udtale bliver gennemgået. Eksempler på den pågældende kursists udtale er på en medfølgende cd.

Natasha Epstein (red.)

Nye fortællinger fra Det gamle Testamente:

Kirsten Ahlburg

Ilden – historien om Sodoma Ægypten – historien om de ti plager

Specialpædagogisk Forlag 2009
Kr. 62,00 excl. moms pr. bog

Så er der flere fortællinger fra Det gamle Testamente. Igen genfortælles de kendte beretninger i bearbejdet form med letlæsningsgenrens kendetegn og god billedstøtte. Denne gang illustreres af hhv Rasmus Jensen og Thomas Balle, som supplerer teksten, så fortællingen kan overleve det bearbejdede sproglige niveau.

Målgruppen er fortsat elever i indskoling, og der er forslag til samtaleemner på www.spf-herning.dk. Alligevel har jeg afprøvet serien og læst den sammen med voksne afasirante og voksne med svær ordblindhed. Nogle af deres tilbagemeldinger lyder:

»Det er lidt sværere at komme i gang med læsningen, da ordvalget er lidt anderledes«

»Jeg måtte bruge min læsepen meget og også CD-ord for at læse nogle af ordene«

»Det var spændende at tale om bagefter, hvor vi kunne drøfte emner som magt og at holde sit løfte«

»Jeg fik lidt historisk indsigt i bogen om Ægypten«

Jeg vil mene, at serien kan læses af disse to målgrupper også, men at den fortjener uddybning og samtale om temaet efterfølgende, da indhold og sprog ellers fremstår for barnligt.

Der er nu 8 bøger i serien.

*Lise Klok, logopæd
CSU, Roskilde*

Videnscenter for Hørehandicap

Vejledning til forældre og Vejledning til skolen – børn med høretab i folkeskolen

*Videnscentret for Hørehandicap
2009*

*Hæfterne kan rekvireres på
www.hoerehandicap.dk
mod betaling af porto*

Videnscenter for Hørehandicap har udgivet to hæfter, der fokuserer på den særlige indsats og bevågenhed, som børn med høretab har brug for i folkeskolen. Langt de fleste børn med høretab går i den lokale skole. Da høretab er et forholdsvist sjældent handicap, vil skolen ofte have brug for at blive opgraderet med hensyn til, hvilke særlige forholdsregler der kan være brug for. Det handler således om, at skolen skal informeres på et højt niveau; her tænkes såvel på skoleledere som på de lærere, der skal undervise barnet. Da forældrene er vigtige samarbejdspartnere, er det vigtigt, at de også er »klædt på« med viden om, hvad man bør fokusere på, for at barnet med høretab trives og indlærer optimalt.

Vejledning til skolen

Forældre vil ofte have værdifulde oplysninger, som de kan bidrage med overfor skolen, hvad angår deres barn og barnets høretab. I og med at forældre til børn med høretab kan være mere nervøse for skolegangen end andre forældre, er det vigtigt, at der hele skoleforløbet igennem er en tæt kontakt mellem

hjem og skole. I hæftet anbefales det, at der fastlægges tidspunkter for skole/hjem samtaler. Det er også vigtigt, at Pædagogisk/Psykologisk Rådgivning inddrages i sagen, da de muligvis kender barnet med høretab godt.

Skolehæftet kommer med nogle helt konkrete anbefalinger og anvisninger. Dette hæfte fokuserer bl.a. på, hvordan man kan minimere støj i klassen, og hvad man skal gøre for, at det hørehæmmede barn trives så godt som muligt. Placering i klassen er også et vigtigt, høretaktisk råd.

I forbindelse med en skoleplacering bør man lave en vurdering af, om barnet har brug for ekstra støtte eller særlige og/eller tekniske hjælpemidler. Måske er det et behov, der først viser sig hen ad vejen. Hvis barnet får FM-udstyr, er det vigtigt, at dette bruges så optimalt som muligt.

Da hæftet dækker hele skoleforløbet, fokuserer det også på de dispensationsmuligheder, der er i forbindelse med afgangsprøver.

Omkring de faglige ting bør man også fokusere på den opstartende læseindlæring og fremmedsprog. Det er vigtigt i informationsfasen, at man ikke glemmer SFO, hvor barnet måske tilbringer mange timer.

Det anbefales, at der udpeges en tovholder blandt skolens lærere og at denne person har tæt kontakt til talehørekonsulenten. I bogen peges på valg af skole i forbindelse med skolestart. Her opfordrer forfatterne til måske at besøge mere end én skole, før man træffer det endelige skolevalg.

Vejledning til forældre

Der gives her også en beskrivelse af, hvordan børn oplever den gode lærer med de gode ting, han/hun kan gøre, og de ting, han/hun ikke skal gøre. Desuden er der henvisninger til relevant lovgrundlag. Der er en god beskrivelse af høretekniske hjælpemidler, og i lighed med bogen til lærere, fokuseres der også på støtte, afgangsprøver, støj og

overgange samt trivsel. Der er især fokus på barnets trivsel, og hvordan barnet med alderen selv skal tage ansvar for egen situation, i og med at det bliver mere bevidst om høretaktik. Det er meget væsentligt, at der tales åbent om høretabet i hjemmet. En del af fokuspunkterne er selvsagt de samme som i Vejledning til skolen.

I begge bøger peges på vigtigheden af kurser for såvel lærere som SFO-personale samt børne-hørekurser for barnet med høretab.

Vejledningshæfterne er et indbydende materiale, der er hurtigt læst. På de få sider lykkes det at give mange dyrebare og konkrete informationer. For jo større viden skole og forældre har om børn med høretab, og hvordan man kompenserer for dette, desto mindre bliver de negative konsekvenser af høretabet.

De to hæfter er således bygget parallelt op, men med fokus på to forskellige målgrupper. Hæfterne bør udleveres til ethvert hjem, der har en skolebegynder med høretab samt til skolebegynderens skole. Tovholderen eller forældrene må sørge for, at også nye lærere senere i forløbet får kendskab til hæftet.

Hvad angår nyttige hjemmesider synes jeg godt, man kunne tilføje hjemmesiderne fra Aalborgskolen og Fredericiaskolen, herunder kunne www.ci-info.dk også være med.

Med hensyn til appendix med referat, synes jeg, at der burde være flere danske titler, og fx burde det fremgå, at Jacqueline Stokes bog rent faktisk er oversat til dansk og fås gratis på Aalborgskolen.

I forbindelse med støjmålinger, kunne det fremgå, at man i det optageområde, som Center for Høretab dækker, kan få målt lys og lyd ganske gratis ude på den enkelte skole.

Med hensyn til, at man på mange skoler skifter klasseværelse år for år, sker dette sjældnere og sjældnere, da skolerne ofte er aldersopdelte med en indskolingsafdeling, en

mellemafdeling og en afdeling for de større børn.

Materialecentret, der er finansieret efter objektive kriterier af alle landets kommuner, leverer vederlagsfrit materialer til skoler og institutioner, der varetager undervisning af døve og hørehæmmede elever. Materialecentret har en masse gode lærebøger til lærere, der underviser børn med høretab samt materiale til børnene. Denne information burde med i et evt. genoptryk

Skulle jeg komme med en enkelt kritisk kommentar er det billedvalget. Alle de steder, hvor der ses høreudstyr, ser jeg Cochlear Implant og ikke høreapparater. I forhold til at der er flere børn med HA end med CI, burde billedmaterialet vægtes anderledes.

Videnscenter for Hørehandicap har udgivet et materiale, der længe har været brug for, og dette kan hilses velkommen.

*Birgitte Franck,
audiologopæd*

Kirsten Ahlburg

Noget om: Klima

*Special-Pædagogisk Forlag 2009
21 s.
Kr. 96,- excl. moms for 5 hæfter*

»Noget om...« i Café-serien er beregnet til de 13-15 årige og tosprogede elever. Jeg har desuden rigtig gode erfaringer med at bruge enkelte af hæfterne i arbejdet med undervisningen af voksne læsesvage i læsestrategier og læseforståelse. Man skal dog lige være opmærksom på, at det ikke er alle seriens emner, der er lige velegnede til voksne. Hæfterne er opdelt i rød (lix 8-10) og blå (lix 12-15) serie.

Ud over »Noget om...«-hæfterne indeholder serien en række frilæsningsbøger, der er opdelt i samme niveauer og med tilsvarende em-

ner. Hæfter og bøger kan bruges uafhængigt af hinanden.

»Klima« er i blå serie og indeholder 11 korte tekster, der på hver sin måde belyser klimaforandringerne. Emnerne er stigende temperaturer, spareråd og -konkurrencer, husdyrs udledning af metan, kollektiv trafik, en families energioverforbrug, webadresser, vindenergi, vejret om 100 år, generation K - et klimanetværk for børn og unge mv. Der er forskellige teksttyper, bl.a. læserbrev, uddrag af blog og avisartikler. Til hver tekst er der opgaver eller spørgsmål.

Natasha Epstein (red.)

Kirsten Ahlburg

Jul gennem tiden Ud i rummet

*Special-Pædagogisk Forlag 2009
16-20 s.
Kr. 58,- excl. moms pr. bog.*

To nye bøger i serien »Værd at vide«, der er små, lette fagbøger på lix 6-8. Målgruppen er børn fra 7-9 år og er ment som frilæsnings-, højt-læsnings- eller opslagsbøger til den første faglige læsning. Men jeg vil også mene, at flere af dem (afhængigt af emnevalget) er velegnede til læsesvage unge og voksne, der lige er ved at knække læseko-den. Serien er opdelt i 3 hovedtemaer: grå – om dyr og natur, brun – om usædvanlige mennesker, rød – om usædvanlige jobs.

Bøgerne, der mere er små hæfter, er delt overskueligt op med spalter med korte tekstafsnit, billeder og små faktabokse på alle sider. *Ud i rummet* handler om Jesper, der er forsker i København og søger ind som astronaut. *Jul gennem tiden* handler om gamle og nye traditioner, og hvordan de er opstået.

Natasha Epstein (red.)

Rune Fleischer

Sorte Karl i modvind

*Special-Pædagogisk Forlag 2009
Kr. 49,- excl. moms*

Endnu en bog om den hidsige sørøver Sorte Karl. Lix-5 fantasyserien til den første læsning har nu i alt 23 titler med alt fra drager til engel over rare uhyrer til den rene magi.

Kirsten Ahlburg

Nis i byen Nis og huen

*Special-Pædagogisk Forlag 2009
Kr. 52,- excl. moms pr. bog*

Disse små julehæfter med dejlige illustrationer af Susanna Hartmann er nummer 9 og 10 i lix 5-serien om Nis.

Natasha Epstein (red.)

mind440 - glæden ved at høre

*Widex er stolte af at præsentere mind440
– verdens smarteste høreapparat*

Exceptionel lyd

Widex® høreapparater har et ry i verdensklasse for deres uovertrufne lyd. Og med **mind™440** serien har vi løftet lyd kvaliteten til et helt nyt niveau.

Centralt i mind440 er **Dual ISP** – som fører vores eksklusive integrerede signalbehandlingsplatform endnu videre.

- Dual ISP – en mere kraftfuld og mere effektiv signalbehandlingsplatform
- TruSound kompressionssystem – mere naturlig lyd og åbenhed i lydbilledet
- Zen-program – justerbare harmoniske toner som hjælp til god afslapning
- SmartSpeak – brugervenlighed med naturlig, optaget tale
- ClearBand hi-fi-tovejshøjtaler – udvidelse af frekvensområdet til over 10 kHz (m bag-øret-model)
- In situ-RECD (real-ear-to-coupler-difference) – måling af optimalt lydtryk ved trommehinden
- Audibility Extender – ny startfrekvens ved lineær transponering

Du er velkommen til at kontakte Widex på tlf. 4435 5600 for yderligere information.

www.widex.dk/mind440

JUBILÆUMSKONFERENCE

Sprogindsatser i Danmark i et internationalt perspektiv

Center for Børnesprog, Syddansk Universitet og Professionshøjskolen UCC afholder konferencen BØRNS SPROGTILEGNELSE – ET FÆLLES ANSVAR med temaet SPROGINDSATSER I DANMARK I ET INTERNATIONALT PERSPEKTIV.

Programmet består af danske og udenlandske beslutningstagere, aktører og forskere med viden om og erfaring med sprogvurderinger på nationalt plan. Konferencens sigte er at gøre status over indførte og nye sprogindsatser i Danmark set i et internationalt perspektiv, samt at se frem mod fremtidige udfordringer. Indenrigs- og Socialminister Karen Ellemann deltager i konferencen.

Målgruppe for konferencen er beslutningstagere, praktikere, undervisere og forskere, som beskæftiger sig med børns sprogtilegnelse og andre med ansvar og interesse for børns sprog.

Konferencen afholdes tirsdag 19. januar 2010 på Syddansk Universitet, Odense.

Tilmelding senest den 18. december på www.humaniora.sdu.dk/boernesprog/DK/konference/10/

Lingvistisk-Logopædisk Studielegat

Herved indkaldes ansøgninger om legatportioner fra Lingvistisk-Logopædisk Studielegat.

Legatets formål er først og fremmest at yde økonomisk støtte til lingvistisk og/eller audiologopædisk forskning med det sigte at forbedre undervisningen/behandlingen af børn, unge og voksne med tale-høre- eller sprogvanskeligheder.

Legatet kan søges af lingvister og audiologopæder samt personer, der ønsker at foretage et videregående studium med henblik på disputats eller andet selvstændigt videnskabeligt arbejde inden for områderne lingvistik og/ eller audiologopædi.

For at kunne støtte så mange kvalificerede projekter som muligt vil legatet ikke se sig i stand til at finansiere større projekter, men kan overveje at finansiere delprojekter.

I øvrigt henvises til fondets vedtægter.

Uddelingen af legatportionerne finder sted i forbindelse med Audiologopædisk Forenings generalforsamling i april 2010 på Hotel Nyborg Strand.

Ansøgninger vedlagt projektbeskrivelse og økonomisk overslag sendes i 3 eksemplarer til:
Forretningsfører G. Jan Tinge, Center for Hjælpe midler og Kommunikation
Bjerggade 4B, 6200 Aabenraa

Ansøgningsfristen udløber den 01. marts 2010.

Legatbestyrelsen

VIBEKE OG VICTOR BLOCHS LEGAT

Herved indkaldes ansøgninger til legatportioner fra *Vibeke og Victor Blochs legat*.

Legatets formål er at yde økonomisk støtte til videnskabelig, lingvistisk uddannelse af en værende eller vordende talelærer/logopæd ved et af landets universiteter.

Legatet kan tildeles –

- a) Studenter, der efter lingvistisk eksamen ønsker at blive talelærer/logopæd
- b) Talelærere/logopæder, der ønsker at gennemføre en lingvistisk universitetsuddannelse
- c) Personer, der ønsker at foretage et videregående studium med henblik på disputats eller andet selvstændigt, videnskabeligt arbejde inden for områderne lingvistik og logopædi

Vedtægter for legatet kan ses på Audiologopædisk Forenings hjemmeside www.alf.dk

Uddeling finder sted i forbindelse med Audiologopædisk Forenings generalforsamling den 12. april 2010 på Hotel Nyborg Strand.

*Ansøgning bilagt projektbeskrivelse sendes inden den 1. marts 2010 til fondsbestyrelsen:
Trygve Andersen, Bogensevej 430, 5270 Odense N*

KURSUSPROGRAM

for Audiologopædisk Forenings efteruddannelseskursus
på Hotel Nyborg Strand

mandag d. 12. april til onsdag d. 14. april 2010

Find tilmeldingsark midt i bladet eller på www.alf.dk

Ved tilmelding via hjemmesiden må tilmeldingsskema printes ud og sendes til:

Hjælpemiddelinstittet

Att. Audiologopædisk forening

Gregersensvej 38, 2630 Tåstrup

Hovedparten af programmets foredrag falder inden for følgende temaer:

- Forudsætning for læsning
- Dyspraksi og dysfonologi
- Tests og testning

Mandag den 12. april 2010

Kl. 9.00-10.15

Ankomst og indkvartering

Man kan ikke påregne at få værelserne før kl. 14.00.

Kl. 10.15-10.30

Velkomst og praktiske oplysninger

Kl. 10.30-12.00

01 Den lille sprogkunstner

Anders Høyen, lektor, ph.d.

Børn har en fantastisk evne til at analysere og lære sprog bare ved at lytte. Dette foredrag sammendrager aktuel viden om barnets sproglige rejse, der starter allerede inde i mors mave og ender med et komplet sprogsystem. Foredraget besvarer spørgsmål som: Hvad lærer barnet, allerede før det er født? Hvilke sproglige processer gennemgår barnet mellem fødslen og etårsalderen, hvor de første ord kommer? Hvordan

lærer børn, hvad der er ord, og hvad der ikke er – altså at mor siger *min lille søde skat* ikke *mi nill esø deskat*? Hvor hurtigt kan et barn lære et ord, og hvor præcis er den lydlig analyse af nye ord? Hvilke forskelle er der på drenge og piger mht. *hvad* de siger og *hvornår*? Hvornår kan sprogtilegnelsen siges at være fuldendt?

Kl. 12.00-13.00

Frokost

Kl. 13.00-13.45

02 Udstillerforedrag

Udstillerforedragene annonceres på kurset.

Kl. 13.00-13.45

03 Audiologopædisk speciale: Dyspraksi i et psykolingvistisk perspektiv - En gennemgang af seks diagnostiske markører for dyspraksi belyst ud fra to caseundersøgelser

Mikkel Fruerlund Kamp & Ditte Sørbæk Johansen, audiologopæder

Diagnosticering af dyspraksi kan være en udfordring, eftersom det ikke er muligt at opstille diagnostiske markører for dyspraksi, som entydigt kan adskille børn med dyspraksi fra børn med andre udtalevanskeligheder. I specialet undersøges og diskuteres forekomsten af seks diagnostiske markører for dyspraksi i to caseundersøgelser, hvorefter det vurderes, om dyspraksi som diagnose kan be- eller afkræftes i de to caseundersøgelser ud fra Ozannes psykolingvistiske model til diagnosticering af dyspraksi. Psykolingvistikken som tilgang fremhæves som et hensigtsmæssigt redskab i udredningen og undervisningen af børn med dyspraksi.

Kl. 13.00-13.45

04 Logopædisk bacheloropgave: Forebyggelse af dysleksi i logopædisk regi – En undersøgelse af børn i sprog- og fonologigrupper

Christina Bennedbæk Knudsen, logopæd

Skriftsproglige vanskeligheder er et voksende problem i vores kultur, da kravene til disse kompetencer er stadigt stigende. Derfor risikerer bl.a. dyslektikere at blive isoleret fra deltagelse i vores samfund på lige fod med andre. Følgende spørgsmål er med til at stille skarpt på, om logopæder kan være med til at forebygge dysleksi:

- Er der proportionalitet mellem sprogforstyrrelsesgrad og risikofaktorer for dysleksi?
- Er der behov for en logopædisk forbyggende indsats mod dysleksi til børn i sprog- og fonologigrupper?
- Hvad skal denne form for forebyggelse indeholde?

Foredraget tager udgangspunkt i min undersøgelse af 13 dansksprogede førskolebørn med tilknytning til sprog- og fonologigruppen fra PPR i Randers.

Kl. 14.00-17.00

05 Developmental dyspraxia assessment and intervention

Dr. Madeleine Portwood, Senior specialist, Educational psychologist, Hon. Fellow University of Durham, UK

The incidence of Developmental Dyspraxia and the co-occurring neurodevelopmental disorders,

Dyslexia, Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) and Autism Spectrum Disorder (ASD) is reported to have increased ten-fold in the last decade. The focus of this session is to present current research information to determine why this is the case and examine assessment techniques and effective programmes of intervention.

Kl. 14.00-17.00

06 Dysleksi, sproglige sårbarheder og perceptuelle problemer.

Lise Blaabjerg, speciallærer og master i sprogtilegnelse, THI Region Midt

Med afsæt i de sproglige sårbarheder, der ofte ses i relation til dysleksi vil jeg præsentere ny forskning, der peger på, at dysleksi er forbundet med fonologiske vanskeligheder, og at disse kan være relateret til perceptuelle problemer.

Jeg vil bl.a. redegøre for min undersøgelse af perceptionsproblemer hos dyslektiske studerende på videregående uddannelser fra foråret 2004. Undersøgelsen, som var en del af min masterafhandling i Sprogtilegnelse på SDU viser en mulig sammenhæng mellem dysleksi og basale perceptuelle problemer, og den rejser følgende spørgsmål: Kan såvel de tidlige tegn på sproglige sårbarheder, som de vedvarende sproglige og skriftsproglige vanskeligheder forbundet med dysleksi eventuelt bunde i primære og basale perceptionsproblemer? Og hvilke overvejelser kan det give anledning til i forhold til den pædagogiske praksis?

Kl. 14.00-17.00

07 Nyttige resultater eller spild af tid?

Hvordan tester man en test?

Holger Juul, lektor, ph.d.

Halvfjerdsernes testforskrækkelse lader til at være afløst af testbegejstring. Tests er efterhånden alle vegne i hverdagen. Men testresultaters pålidelighed afhænger naturligvis helt af testen – og her kunne man måske godt ønske sig en større kritisk bevidsthed om testkvalitet. Hvad skal man se på, når man tester en test? Det giver jeg nogle bud på med udgangspunkt i mine egne erfaringer med at bruge og udvikle tests af sprog- og læsefærdigheder.

Kl. 18.00

Aftensmad

Kl. 19.30

Audiologopædisk Forenings ordinære generalforsamling

Mød op til generalforsamlingen – tag del i debatten – giv din mening til kende – og bliv valgt til bestyrelsen...!

Tirsdag d. 13. april 2010

Kl. 9.00-11.00

08 Erfaringer med dysfonologiske børn

Anne Grethe Dahms, talepædagog

Grunden til, at et barn kommer til undersøgelse og undervisning, er, at barnet ikke er i stand til at kommunikere sprogligt på en sådan måde, at det kan forstås. Det er min opgave som talepædagog at lære barnet at tale fuldt forståeligt. Dette medfører overvejelser over undervisningens form. Dysfonologiske børn udviser helt andre vanskeligheder end dysfatiske børn.

Hvad indebærer disse forskelle? Hvor findes inspiration til undervisningen af dysfonologiske børn? Hvilke vanskeligheder skal tilgodeses? Hvordan skal arbejdet tilrettelægges?

Kl. 11.00-12.00

09 Udstillerforedrag

Udstillerforedragene annonceres på kurset.

Kl. 9.00-12.00

10 Better Learning Through Neuroscience: The Role of Auditory Spectrotemporal Processing in Language and Literacy Development and Disorders.

Dr. Paula Tallal, Ph.d., Board of Governor's Professor of Neuroscience, Co-Director Center for Molecular and Behavioral Neuroscience, Rutgers the State Univ. of New Jersey, Newark Campus, USA

The fundamental building blocks of all languages are the phonemes out of which words are built. These are unique to each language and are learned by young infants from environmental exposure to the native language(s). How phonemes come to be represented in the brain,

and specifically the important role that spectrotemporal acoustic processing and neuroplasticity play in early phonological development as well as later second language learning, will be the focus of this talk.

Data derived from behavioral, physiological and neuroimaging studies of infants, children and adults will be presented that demonstrate that individual differences in the speed and precision of spectrotemporal processing of complex acoustic signals (including speech) have a significant effect on phonological processing across the lifespan. In addition, physiological cellular mapping studies of auditory cortex in animals will be presented to demonstrate the dramatic effect acoustic environment plays in mapping complex acoustic stimuli during critical periods of development as well as sharpening new phonological contrasts later in life for second language learning.

Finally, remediation studies using behavioral and neuroimaging approaches will demonstrate the significant benefits that can be derived by coupling training aimed at improving acoustic/phonetic processing with those aimed at driving neuroplastic changes in areas of the brain important for rapid temporospectral processing, attention, memory, phonological processing, language and reading.

Bemærk: Paula Tallal fortsætter med præsentation af programmet Fast ForWord kl. 14.00-17.00.

Kl. 9.00-12.00

11 Identifikation og udredning af receptive forstyrrelser hos småbørn

Kikki Førsteliin Andersen, audiologopæd, Ph.d. stipendiat, INSS, KU

En forstyrret sprogforståelse kan have vidtrækkende konsekvenser for et førskolebarn, idet denne type sprogforstyrrelse bl.a. kan gøre det svært for barnet at tilegne sig ny viden og nye færdigheder. Småbørn med sprogforståelsesvanskeligheder er f.eks. i høj risiko for at få læsevanskeligheder på et senere tidspunkt.

Oplægget vil indeholde en introduktion til sprogforståelse og til sprogforståelsesvanskeligheder. Med udgangspunkt i de materialer, vi har

til rådighed i Danmark, diskuteres muligheden for at identificere og udrede receptive vanskeligheder. Der vil desuden blive præsenteret foreløbige fund fra et igangværende 4-årigt projekt, hvor kvaliteten af 3 sætningsforståelsestest (Reynell, TROG og KGORM) undersøges.

Kl. 12.00-13.00

Frokost

Kl. 13.00-13.45

12 Den narrative metodes anvendelighed som logopædisk redskab til udredning af børn med pragmatiske vanskeligheder

Anne Haunstrup Kristensen, audiologopæd
Identificering af pragmatiske vanskeligheder hos børn er en udfordrende opgave for logopæder, idet der findes meget begrænset materiale hertil. Mit speciale tager udgangspunkt i denne problemstilling og ser nærmere på den narrative metodes anvendelighed som et udredningsværktøj.

Specialeoplægget introduceres med beskrivelse af pragmatik, karakteristika ved børn med pragmatiske vanskeligheder og afgrænsning af pragmatiske vanskeligheder. Derefter ses der nærmere på specialets undersøgelse, der tager udgangspunkt i narrativer produceret af 10 børn med pragmatiske vanskeligheder og 10 børn med typisk sprogdudvikling. Her fremstilles nogle af analyseresultaterne, fremkomne tendenser præsenteres, og opsummerende gives et bud på den narrative metodes muligheder og begrænsninger i forbindelse med udredning af pragmatiske vanskeligheder.

Kl. 14.00-17.00

13 Om relationen mellem fonologi og lexikon hos barn med språkstörning

Ulrika Nettelbladt, professor i logopædi, Lunds Universitet

I föredraget kommer jag att presentera en kombination av äldre forskningsresultat med nyare forskning. Redan i min doktorsavhandling från 1983 fann jag att svenska barn med grav språkstörning har kvarstående syntagmatiska förenklningar. Dessa kan yttra sig som strykningar av obetonade stavelser, assimilationer eller problem med svenskans ordaccenter. Aktuell forsk-

ning med inriktning mot lexikala aspekter tyder på att barn med grav språkstörning tenderar att organisera sitt ordförråd på ett ineffektivt sätt. Vi har undersökt detta bl a genom ordassociations-test. Barn med grav språkstörning gör i större utsträckning syntagmatiska (hund-skaller) eller klangassociationer (hund-hus) medan barn med typisk utveckling i högre grad använder paradigmatiske associationer (hund-katt).

Kl. 14.00-17.00

14 Fast ForWord Outcome Data and Demonstration

Dr. Paula Tallal, Ph.d.

The Fast ForWord language and reading series will be highlighted and demonstrated. How the individual exercises incorporated into Fast ForWord were derived from the research presented in session 1 will be the focus of this session.

www.scientificlearning.com

Kl. 14.00-17.00

15 Bedömning av grammatik hos barn Kristina Hansson, Avdelningen för logopedi, foniatri och audiologi, Institutionen för kliniska vetenskaper, Lund

Om problematiken vid en språkstörning omfattar grammatisk förmåga får den ofta allvarligare konsekvenser. Det är därför viktigt att kunna avgöra om ett barn har grammatiska problem. I föreläsningen kommer jag att beskriva olika metoder att bedöma grammatik, från strukturerade metoder, som standardiserade test, till mindre strukturerade metoder, som bedömning utifrån spontantal, samt hur metodval kan påverka resultatet och vad det kan användas till.

Kl. 19.00-....

Festmiddag

Indgår i kursuspakken. Deltager du som dagskursist, kan du beställa festmiddagen ved tilmelding – eller købe billet på Hotel Nyborg Strand

Onsdag d. 14. april 2010

Kl. 9.00-12.00

16 Oralmotorisk og verbal dyspraksi

Kristine Lomholt, tale-/hørepedagog & Louise Skov, audiologopæd

Vi præsenterer en behandlingsmetode opbygget efter »Nuffield Centre Dyspraxia Programme« i London - på dansk »Lydbyggeren«.

Vi vil berøre områder som:

Hvad er dyspraksi?

Hvordan bruges metoden og hvordan sikres et kontinuerligt forløb?

Vi tager udgangspunkt i Lydbyggeren og vil i foredraget bruge videoklip fra vores praksis.

Kl. 9.00-12.00

17 Testning af børn

Malene Slott Nielsen, Master i sprogtilegnelse, Ph.d. stipendiat

I mit foredrag vil jeg introducere til selve testbegrebet, og vha. den nyeste internationale og nationale forskning belyse, hvorfor testning af børns sprog er så udfordrende. I foredraget vil jeg bl.a. diskutere brugen af termer og definitioner i logopædisk praksis – og de konsekvenser det har for vores opfattelse af børns sproglige udvikling. Jeg vil også inddrage og diskutere formål med at teste, testinstrumenter og validitet i testning.

Kl. 9.00-12.00

18 Fra talesprog til skriftsprog

Lis Pøhler, Master i specialpædagogik, pædagogisk konsulent

I begyndelsen af børnehaveklassen skal der gennemføres en sprogscreening i børnehaveklasserne. Der trækkes en linje fra indførelsen af en sprogscreening til indførelsen af den nationale test i læsning i 2. klasse. Talehørelæreren kan spille en væsentlig rolle som rådgiver i den proces.

Der sættes fokus på forudsætninger for den første skriftsprogstilegnelse, dvs. barnets overgang fra at være udelukkende talesprogsbruger til også at blive skriftsprogsbruger – og ikke mindst de tegn på eventuelle kommende skriftsprogsvanskeligheder, der kan iagttages allerede i børnehaveklassen.

Der vil også blive lejlighed til at diskutere værdien af Lix-tal og LET-tal, som ofte anvendes som kriterier for udvælgelse af tekster. Spørgsmålet er, hvad de hver især fortæller om teksten?

Kl. 12.00

Sandwich og afrejse

Der indkaldes herved til

Ordinær generalforsamling i Audiologopædisk Forening

Mandag den 12. april 2010 kl. 19.30
på
Hotel Nyborg Strand

med følgende dagsorden

0. Valg af dirigent og referenter
1. Formanden aflægger bestyrelsens beretning
2. Kassereren aflægger bestyrelsens regnskab
3. Fastsættelse af kontingent for det følgende regnskabsår
4. Forslag fra bestyrelsen og medlemmer
5. Valg af formand
6. Valg af bestyrelsesmedlemmer
7. Valg af 2 suppleanter
8. Valg af 2 kritiske revisorer
9. Evt. andre valg
10. Eventuelt

Bestyrelsen

NB!

Følg med på »www.alf.dk«
Mundtlig beretning og andet materiale til generalforsamlingen
udsendes IKKE i Dansk Audiologopædi,
men kan læses på hjemmesiden pr. 1. april 2010

ALF's bestyrelse

Formand:

Trygve Andersen
Bogensevej 430
5270 Odense N
Tlf. 6597 8580 / 2128 4190
trygveandersen@mail.dk

Næstformand:

Birthe Høier
Hjarupvej 17
6200 Aabenraa
Tlf. 2332 9203
birthe-hoier@freelancefilm.dk

Bestyrelsesmedlem, sekretær:

Ulla Lebech
Bygholm Parkvej 43
8700 Horsens
Tlf. 2261 5079
u.lebech@dadlnet.dk

Kasserer:

Helle Bylander
Tjærebyvej 25
4000 Roskilde
Tlf. 2180 3463
hbylander@hotmail.com

1. suppleant:

Lone Andersen
Markhaven 31d
5320 Agedrup
Tlf. 6610 0021
lonespost2@hotmail.com

Inge Malmberg

Knudevejen 7
8362 Hørning
Tlf. 6597 8580
ingemalmberg@knudenet.dk

2. suppleant

Jane Sonne
Katrinedalsvej 45c
2720 Vanløse
Tlf. 6126 7425

Indhold

3	LEDER
4	<i>Alice Mortensen og Louise Degn Rahbek: SpeechEasy</i>
11	<i>Louise Skov: Thanks to »Vibeke og Victor Blochs Legat 2009«</i>
15	<i>Elisabeth Willadsen: Overgangen fra pludren til det tidlige ordforråd</i>
21	ALF-KURSUS
30	Anmeldelser
36	KURSUSPROGRAM

Forsidefoto: Modelfoto (Martha 1 år), illustration til »Overgangen fra pludren til det tidlige ordforråd«. Fotograf Marie Bertelsen.

DANSK AUDIOLOGOPÆDI

45. årgang • December 2009 • Nr. 5

Fagblad for tale-, høre- og læsepædagoger. Udgives af Audiologopædisk Forening

Redaktør (ansv.): Natasha Epstein, Årslev Engvej 1, Sønderup, 4200 Slagelse.
Tlf. 2876 4727. E-mail: ne@csu-slagelse.dk

Redaktionsmedl.: Marie Bertelsen, Tofte-Åsen 6a, Rågeleje, 3210 Vejby. Tlf. 4871 4149/2094 5471
Ulla Lahti, Mellemvangen 21, 3400 Hillerød. Tlf. 4824 0964

Sats & tryk: AMH GRAFISK, 6823 Ansager

DANSK AUDIOLOGOPÆDI udkommer fem gange årligt - i februar, april, juni, september/oktober og december. Manuskripter skal være redaktionen i hænde senest hhv. 1/1, 1/3, 1/5, 15/8 og 1/11.

Priser pr. 1.10.2007: Institutionsabonnement: kr. 500,-. Privat abonnement: kr. 350,-.
Abonnement i udlandet: kr. 500,-. Løssalg: kr. 100,- pr. nr.

Annoncepriser pr. 1.10.2007, excl. moms: Omslagets s. 2: 1800,-. Omslagets s. 3: 1700,-. 1/1 side: 1500,-.
1/2 side: 900,-. 1/1 spalte: 900,-. 1/2 spalte: 750,-. Farvetillæg 1/1 side: 3750,-. Farvetillæg 1/2 side: 2100,-.
Ved annoncering i samtlige numre i en årgang gives en rabat på 10%.

Annoncestr.: 1/1 side 170x242 mm. 1/2 side 170x121 mm.

Oplag: 1200. © Forfatteren og Audiologopædisk Forening.

Eftertryk - også i uddrag - kun med forfatterens og redaktionens skriftlige tilladelse.

Abonnement m.v.

Alf/Hjælpeinstituttet
Gregersensvej 38, 2630 Taastrup
Tlf. (man-tir 13-14): 33793817
E-mail: alf@alf.dk

Audiologopædisk Forening:

v/ formand: Trygve Andersen
Bogensevej 430, 5270 Odense N
Tlf. 6597 8580 / 2128 4190
E-mail: trygveandersen@mail.dk

ISSN 0105-7200